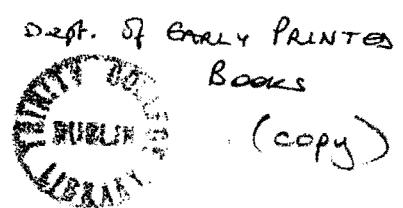


1962

RAIPORT FAGEL-BIBLIOTHEEK



E. Braches
Albert Verwey laan 15hs
Haarlem (Holland)

INHOUD

	Inleiding	I
<u>Tekst</u>	Algemene toestand en opstelling	1 (Chapter I)
	Signaturen en veilingnummers	3 (Chapter II)
	Catalogi	5 (Chapter III)
	Geschiedenis van de Fagelbibliotheek	
	na de aankoop door TCD	15 (Chapter IV)
	De Fagelbibliotheek vóór 1800	20 (Chapter V)
	Andere handschriftnotities dan namen, nummers, signaturen en prijzen	24 (Chapter VI)
	Handschriften	28 (Chapter VII)
	Pamfletten	30 (Chapter VIII)
	Doorgenomen boeken	35 (Chapter IX)
	Aahtekeningen over andere collecties dan de Fagelbibliotheek	37 (Chapter X)
	Boeken uit de Bibliotheca Marckiana	37-40 (Chapter XI)
<u>Bijlagen</u>	(i.e. Annexes).	

Tot mijn uitzending naar Dublin voruden uit Trinity College Library verkregen inlichtingen over de bibliotheek van de Fagels aanleiding. Deze omvangrijke collectie zou na honderdvijftig jaar nog steeds uitsluitend toegankelijk zijn via de in 1802 uitgegeven veilingcatalogus.

Op het belang, vooral ook voor Nederland, van de Fagelcollectie, opgebouwd door een reeks hooggeplaatste Nederlandse regerings-ambtenaren werd door Brunnel gewezen. (1). Brunnel ging voor zijn studie uit van de veilingcatalogus. Wat er buiten de in de catalogus vermelde titels nog in de collectie schuilging zou pas kunnen blijken na onderzoek ter plaatse.

De veilingcatalogus van Fagel biedt op vele plaatsen onvoldoende toegang tot de titels. Enerzijds komen nummers voor waarachter niet alle titels zijn vermeld van de onder dit nummer ondergebrachte boeken en waarin wordt volstaan met de aantekening 'and three others' of iets dergelijks. Anderzijds bestaan nummers die geheel globaal zijn en waarbij een aantal pakken boeken van een bepaald soort staan vermeld. Tenslotte bleef de mogelijkheid dat zelfs bij geheel omschreven nummers stukken waren gevoegd die niet waren vermeld.

Hoofddoel van mijn uitzending naar Dublin voruden de onder Nummer 7593 in de veilingcatalogus vermelde 10.000 pamfletten, voor het merendeel Nederlands. Deze grote collectie, uit het bezit van enkele generaties diplomaaten zou wellicht verrassingen kunnen opleveren. Ook Trinity College Library stelde veel belang in de waarde van deze collectie. Het lag in de bedoeling dat ik gedurende mijn verblijf zoveel mogelijk van deze verzameling zou beschrijven. Beschrijving zou alleen worden gegeven van die pamfletten die niet voorkwamen in de Nederlandse pamflettencatalogi van Tiele, Knuttel, Van der Vulp, Van Someren, Pettit, Van Alphen en Broekema, voor dit doel bereidwillig in leen afgestaan door de Universiteitsbibliotheken van Amsterdam, Groningen en Utrecht. Wanneer ik een pamflet zou vinden dat in één vandeese inventarisatie voor zou komen zou ik volstaan met het noteren van het nummer waaronder het pamflet daar vermeld was.

Indien daarnaast de tijd dit toeliet zou ik een begin kunnen maken met een onderzoek naar andere 'globale' nummers uit de catalogus.

Daarnaast zou materiaal kunnen worden verzameld dat dienen kon tot het verwerven van inzicht in de geschiedenis van de bibliotheek. Waarbij zou de nodige aandacht kunnen worden gegeven aan bijzondere exemplaren.

Bij aankomst in Dublin merkte ik opdat de boeken uit de Fagelcollectie alle van signatures waren voorzien. In recueils zoals de pamflettenreeks 7593 bleken de stukken binnen de verzamelbanden bovendien individueel en recent te zijn genummerd. Een negentiende-eeuwse handgeschreven catalogus in de Fagelroom aanwezig vermelde 7593 globaal, dus zonder de afzonderlijke pamfletten te noemen. Op grond van het feit dat de recueils wel tot in details waren onderscheiden besloot ik dat er blijkbaar een inventaris van moest bestaan of bestaan moest voor een deel van de pamfletten (gestakte onderneming). Het bleek dat Trinity College Library een gedrukte catalogus (Printed Catalogue) bezig uit de tweede helft van de negentiende eeuw. In deze gedrukte catalogus is de Fagelbibliotheek met de gehele overige bibliotheek van TC opgenomen. De boeken die in de Fagelroom staan opgesteld zijn bovendien door het voorvoegsel Fag. bovendien duidelijk als zodanig te herkennen.

De vraag naar de inhoud van de reeks pamfletten was hiermee beantwoord. Van de pamfletten bestond een redelijke beschrijving die minstens datgene vermeldt wat Tiele geeft.

Ik besloot echter toch met het sennaal begonnen werk aan de pamfletten door te gaan ter beantwoording van de volgende vragen:

- a. Heeft de Printed Catalogue inderdaad alle pamfletten op?
- b. Van welke aard zijn de pamfletten?
- c. Zijn veel van de pamfletten onbekend in de Nederlandse pamflettencatalogi?

en vond:

ad a.: De in de recueils niet genummerde pamfletten bleken in de Printed Catalogue te zijn overgeslagen. Uit de door mij bewerkte bundels bleek dat ruwvoeg geschat op elke drie bundels van dertig pamfletten twee pamfletten niet waren gecatalogiseerd. Bovendien bleek dat vooral defecten en weinig omvangrijke stukken (een katern of minder) waren overgeslagen. Systematisch overgeslagen bleken plano's. Plano's kwamen weinig voor. Van enkele bundels met veel plano's werd een beschrijving door mij gemaakt. De plaats van de beschrijving van een pamflet in de Printed Catalogue is vooral bij anoniemen vaak moeilijk van te voren te bepalen.

ad b.: De opgenomen pamfletten dragen vrijwel alle een min of meer zakelijk karakter. Sensatieverhalen, reisbeschrijvingen en dergelijke komen zelden voor.

11

Het grootste deel van de pamfletten bevat juridische en staatkundige onderwerpen, terwijl bovendien een aantal placaten, ordonnanties en lijsten zijn bijgebonden die buiten het kader van de grootste pamfletten-catalogi vallen. Ook andere niet-pamfletten bleken te zijn bijgebonden. Na de vondst van enkele toneelstukken werd de hele reeks 7593 door mij doorgenomen op literaire teksten. Bij aantreffen werd een notitie gemaakt.

ad g.: Verreweg het grootste deel van de pamfletten is reeds bekend in de pamfletten-catalogi. In de zestiende eeuw komen gemiddeld het meeste onbekende stukken voor. Hoe verder men de zeventiende eeuw inkomt hoe minder onbekende pamfletten zich voordoen.

Voor een gedetailleerd verslag over mijn bevindingen met 7593 en andere niet door de Printed catalogue opgenomen pamflettenreeksen zie Hoofdstuk Pamfletten.

In het geheel werden ca. 1700 pamfletten door mij doorgewerkt, waarbij ik aantekening maakte over het voorkomen van civiel-letter in Noord-Nederlandse uitgaven en over voor de bibliologie belangrijke verschijnselen als perscorrectie e.d.

Het tweede punt van onderzoek, namelijk het nagaan van andere globale nummers uit de veilingcatalogus verviel uit hoofde van het feit dat alle overgeleverde stukken in de Printed Catalogue waren opgenomen eveneens. Ik onderzoek echter series pamfletten die elders in de collectie voorkwamen en beschreef die pamfletten die niet bekend waren in de Nederlandse pamfletten-catalogi. Met 7593 ging ik niet verder dan 1615-1617. Met deze pamfletten kon ik doergaan tot ca. 1670.

Het hoofddoel van het onderzoek in Dublin verschoef op deze wijze geheel in de richting van het verzamelen van materiaal voor de bibliotheekgeschiedenis en het onderzoek naar de bibliotheekgeschiedenis bijzondere exemplaren, die immers niet als zodanig waren omschreven in de Printed Catalogue.

Als basis hiervoor werd in de eerste plaats een onderzoek ingesteld naar de tegenwoordige toestand en opstelling van de Fagelcollectie (Zie Hoofdstuk Tegenwoordige toestand en opstelling). Daarbij namen de op de boeken gevonden signaturen, steampels en veilingnummers een belangrijke plaats in (Zie Hoofdstuk Signaturen en veilingnummers). Daarnaast werd een onderzoek ingesteld naar de overgeleverde catalogi en andere inventarissen (Zie Hoofdstuk Catalogi), waarbij getracht werd de stukken in hun verhouding t.o.v. elkaar en in de tijd te plaatsen. Bovendien werd in de literatuur gezocht naar gegevens over de bibliotheek van Trinity college in de negentiende eeuw en vroeger in het algemeen en naar gegevens over de Fagelbibliotheek tijdens de laatste periode in het bijzonder. De bestaande publicaties bleken ontoereikend. Wel bleek een minute-book aanwezig te zijn dat kostbaar materiaal opleverde over de eerste periode na de verwerving. Het eventueel verder archiefmateriaal dat zou kunnen zijn overgeleverd bleef onvindbaar.

Aan de hand van de uit bovenstaande onderzoekingen geputte gegevens werd een zeer uiterst voorlopige schets van de geschiedenis van de collectie sinds haar verwerving opgesteld. Hieruit bleek dat de gehele collectie vrijwel nog in ICL aanwezig is.

Tenslotte werden de boeken zelf aan een onderzoek onderworpen om meer te weten te komen over de geschiedenis van de collectie vóór haar verwerving door Trinity College Library. De naspeuringen werden beland door de toestand en de donkerte en vooral door het stof dat op de boeken lag.

Het hierover gegeven verslag wil geen afsluiting zijn maar vormt in de eerste plaats een index op de naam van dit materiaal op fiches opgebouwde documentatie. De boeken van de Fagelcollectie werden, met uitzondering van kast A, de Lending Library en enkele boeken met meer dan vijf delen (waarbij steekproeven werden genomen) alle doorgenomen. Hierbij dient echter nogmaals te worden aangetekend dat de toestand het geheel doorbladeren niet toeliet in alle gevallen. Een documentatie werd aangelegd op fiches van alle mogelijke eigenaarsporen. Opdrachten, eigennamen, aantekeningen, eventuele signaturen van vóór ICL, veilingnummers van vóór 1802 en de banden, ook wanneer ze geen wapen droegen, maar om een of andere reden opvallen werden aangetekend. Van de banden werd bovendien een rubbing gemaakt, die meer een herkenningsmiddel dan een verantwoorde bandafbeelding wil zijn. De meer dan 150 rubbings die werden gemaakt willen in de eerste plaats herkenning op-de-lange-afstand mogelijk maken.

Al de notities over eigenaarsporen zijn nauwkeurig genoteerd op een duizendtal fiches gerangschikt op het nummer van de veilingcatalogus van Fagel. De nummers in dit rapport verwerkt verwijzen steeds naar dit systeem en naar de veilingcatalogus. De aantekeningen in dit rapport zijn over het algemeen veel korter dan die op de fiches. Ook van de aantekeningen op fiches is het in de eerste

III

plaats de bedoeling dat ze naar het stuk zelf leiden. De namen zijn over het algemeen niet gecontroleerd en kunnen dus verkeerd gelezen zijn. Ook kunnen notities verkeerd zijn overgenomen.

Naar literaire teksten, inscupabelen, postinscupabelen en veilingcatalogi werd een nader onderzoek ingesteld. Bovendien werd een onderzoek ingesteld naar boeken met handschrift-aantekeningen. Daar Katterson in zijn veilingcatalogus hier voortdurend melding van maakte werd geen notitie gemaakt van de vele gekleurde en vooral geillumineerde uitgeven in de 'agelcollectie. Bij controle naar de boeken die op deze wijze zijn versierd bleek overigens dat hier hoogstwaarschijnlijk niet van een speciale liefhebberij van de Fagels sprake is. Het betrof zonder uitzondering Botanische, Biologische, Heraldische en Geografische (kaarten en atlassen) werken. (Zie Hoofdstuk Doorgesonden Boeken)

Tenzlotte werden ook den Handschriften op gebruikerssporen nagegaan. In de eerste plaats diende echter te worden vastgesteld welke handschriften uit de collectie Fagel afkomstig waren. ~~Kan...~~ De handschriftencatalogus van Abbott schoot hierin te kort. Aantekeningen werden gemaakt vooral over die handschriften die niet in de Abbott-catalogus waren opgenomen. Deze aantekeningen of fiches staan op Fagelnummer tussen de andere aantekeningen op fiches gerangschikt.

Buiten de 'agelbibliotheek werd een onderzoek ingesteld in Worth's library, een collectie die sinds het begin van de achttiende eeuw bijzonder gaaf is overgeleverd. Dankzij de gastvrijheid en de bijzondere documentatie van de Librarian, Professor Widdes bleek het mogelijk een groot aantal boeken uit 18de eeuwse Nederlandse collecties door de handen te laten gaan, terwijl de bezoeken mij ook in staat stelden om belangrijke bezittersbanden uit buitenlandse collecties in handen te houden.

Boeken uit Nederlandse collecties aangekocht in de aanvang van de achttiende eeuw bevinden zich eveneens in de bibliotheek van Claud Gilbert, tans opgesteld in de 'ong Room van Trinity College Library. Het totaal aantal boeken uit Nederlandse collecties uit het begin van de achttiende eeuw in Worth en Gilbert belooft ongeveer duizend.

Toen tenslotte het onderzochte materiaal werd nagezien bleek dat van een collectie van ongeveer 17.000 banden alleen ten hoogste duizend banden sporen droegen die en enige aanwijzing zouden kunnen geven voor de provenance van de boeken. Bovendien bleek dat gebruikerssporen die werkelijk zouden kunnen leiden of zekerleiden tot de juiste datum van verwerving en de bron van verwerving nog veel schaarser waren. Het aantal boeken waarin expliciete werd vermeld wanneer ze waren verworven of zelfs wanneer ze in ieder geval aanwezig waren bleef onder de tien.

Bij voorenderzoek, ingesteld in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag bleek dat de correspondentie van de Fagels tot ca.1750 geen gegevens bevatte over de bibliotheek. Wel bleek uit huwelijksvoorwaarden dat de bibliotheek reeds in de zeventiende eeuw moet hebben bestaan. Een waarschijnlijk nooit gebruikte inventaris van de boeken uit ca.1720 is de enige bron waaruit op grote schaal blijkt welke boeken er in een bepaalde periode nu werkelijk reeds aanwezig waren in de Fagelbibliotheek.

De geschiedenis van de bibliotheek is op grond van de gevonden gegevens alleen in twee fasen te achterhalen. Bekend zijn de boeken die tijdens het leven van Francois de Gude (ca.1750) reeds in de bibliotheek aanwezig waren. Bekend zijn verder de boeken die op de veiling aanwezig waren. Van enkele boeken is bekend wanneer ze verworven zijn. Van een aantal boeken is het eventueel, wanneer de provenance op grond van de gevonden gegevens kan worden vastgesteld, aan te geven op welke tijd ze niet in de Fagelbibliotheek aanwezig waren.

De Fagelbibliotheek zelf biedt geen inzicht in haar groei en kan ook geen bron zijn voor de Nederlandse boekhandel en het veilingwezen gedurende de groei van de collectie.

De collectie zou alleen kunnen worden bestudeerd in de vorm die ze in 1720 of 1802 had. Dus als voorbeeld van een grote achttiende-eeuwse bibliotheek gevormd door een aantal diplomaten. De groei van de collectie en de wijze van kiezen-1 des niet ~~meer~~ na te gaan. boeken-keuze

De bibliotheek van de Yagels neemt echter niet de plaats in die de bibliotheek van Vossius bijvoorbeeld in de zeventiende eeuw innam. Ze vormde niet de kern voor grote activiteiten van de bezitters naar buiten toe. Ze vormde evenmin een geleerd middelpunt van geleerde vrienden die haar van alle zijden raadpleegden voor eigen publicaties. ~~Op grond hiervan wordt van een ander oordeel over de bibliotheek op dit punt te moeten afzien.~~

Algemene toestand

De Fagelbibliotheek is opgesteld in een aan het einde van de Long Room aan de oostelijke zijde van de bibliotheek gelegen zaal. Hier bevinden zich verreweg de meeste boeken uit Fagels bibliotheek afkomstig (1). De zaal wordt in Trinity College Library aangeduid als Fagel Room.

Een deel van de boeken heeft uiterlijk te lijden door de invloed van het zonlicht. Ook vocht en schimmel richten enige, in vergelijking met de tevoren genoemde schade verwaarloosbare, schade aan. Vooral de situatie van de leren banden is kritiek. Bij opening van de boeken bleek, dat het inwendige kleedpapier niet geleden had. De bibliotheek is sinds haar verwerving nooit intens gebruikt (2); ze is stoffig en op vele plaatsen zelfs zeer stoffig (3). Het ontbreken van verlichting in de donkerder hoeken vormde vaak een belemmering van het werk.

Opstelling

platform boven
wenteltrap.
De boeken staan
boven en onder
dit platform

Ingang naar Long Room

De boeken in Fagels bibliotheek staan maximaal 17 planken hoog in open kasten opgesteld. De hoogste planken zijn soms niet gemakkelijk bereikbaar. De Folio-delen staan in de kasten onderaan, de 8vo, duodecimo en kleinere ^{formaten} staan op de hoogste planken. Aan de zuidwand van de bibliotheek staan twee kasten met glazen deuren (OG en EH). Tussen de hoge, tot aan de selder reikende kasten staan lagere rekken opgesteld, waarvan I.I, FF en TT Fagelboeken bevatten. Fagelboeken komen ook voor in BB en P 14-18 (4). De bovenste planken van de meeste kasten met enkele letter bevatten negentiende-eeuwse uitgaven en andere uitgaven die niet van Fagel afkomstig zijn. Deze boeken komen ook voor in alle lagere kasten en in OG en EH. Verder vindt men tussen de Fagelboeken hier en daar boeken die niet uit Fagels collectie afkomstig zijn. De Fagelboeken zijn echter, met uitzondering van enkele ⁱⁿ BB en de meeste in P 14-18 duidelijk als zodanig onderscheiden.

De boeken uit de Fagelbibliotheek zijn in zeer grote trekken systematisch opgesteld. Ze valt duidelijk een afdeling geografie (A - B), klassieken (E-G) politieke tractaten, waaronder Nederl. pamfletten E-HH), munten (I),

biologie en tuinaanleg (MS), engelse geschiedenis (Q), algemene geschiedenis (R-V) en theologie (W-Z) te onderscheiden. Deze onderverdeling is echter niet drastisch doorgevoerd en ~~er blijven kasten over die~~ boeken op vele gebieden bevatten.

de overblijvende

kasten

door elkaar heen

- 1) De handschriften uit de Fagelbibliotheek zijn merendeels opgesteld in de MS Room. Een aantal doubletten bevindt zich in de sgn. Lending Library. Een ^{klein} deel van de Fagelboeken is niet aanwezig.
- 2) Dit geldt niet voor de boeken die betrekking hebben op Engeland en Ierland. Van deze boeken zijn verscheidene herbanden in recente tijd.
- 3) Het stof dringt in de ^{leermiddelen} bevestigings van de boeken door en beschadigt de inhoud. Het geheel spanen van de boeken was in de meeste gevallen slechts mogelijk na grondige schoonsmaak. Er werd aanzienlijk oponthoud veroorzaakt in de voortgang van het werk; schade door vingerafdrukken in vaak kostbare uitgaven was dikwijls onvermijdelijk. Er werd daarom in vele gevallen noodgedwongen afgezien van het geheel doorbladeren van de stukken.
- 4) De Fagelboeken in EB zijn niet geplaatst. Het zijn doubletten en defecte exemplaren waarvan enkele voor de Lending-Library bestemd zijn geweest en daarom een Lending-Library etiket dragen : (7562, 1585). De Fagelboeken in P 14-18 zijn over het algemeen niet als zodanig te herkennen. Deze collectie bestaat echter voor een groot deel uit Nederlandse publicaties. Deze komen in de rest van FO Library niet voor. Een grens tussen deze boeken en die ^{van} ~~de~~ ^{andere} ~~is~~ is in andere gevallen moeilijk te trekken.

Fagel-

uit andere bron

(Bij niet-Nederlandse uitgaven)

Signaturen en veilingnummers

Chapter II

Aan de Fagelboeken zijn de volgende tekens in principe algemeen te onderscheiden: (1)

A. Een papieren, ruitvormig gesneden etiketje, bovenaan de rug geplakt, waarop één of meer cijfers in inkt. In enkele gevallen ontbreekt dit etiket en is de cijfercombinatie bovenaan de rug van het boek zelf geschreven (2).

Dit zijn de veilingnummers die corresponderen met de in de veiling-catalogus van Fagel gegeven nummers. Een aantal van deze nummers zijn pas in Dublin op de ruggen van daar na aankomst van de bibliotheek gebonden boeken geplakt. (3) De veilingnummers spelen ook nu nog een belangrijke rol in de bibliotheek; in de standcatalogus van de Fagelcollectie wordt niet met titels, maar met deze nummers gewerkt. (4)

B. Een combinatie van één of twee kapitaal-letters (gevolgd door een punt) gevolgd door één of twee cijfers (meestal gevolgd door een punt) gevolgd door hoogstens 3 cijfers (5). Bij perkamenten banden op de rug in goud gestempeld of met zwarte inkt geschreven. Bij leren banden hetzij direct of op een leren etiket in goud op de rug gestempeld. In enkele, zeer zeldzame, gevallen komen ook bedrukte papieren etiketten voor, op de rug geplakt en beschreven met zwarte inkt (6).

Dit zijn in Dublin aangebrachte signaturen die ook nu nog dienst doen. Wegens de toestand van de banden vallen zeer veel leren etiketten thans af. De signatuur wordt echter herhaald in het stempel (0).

C. Bij opening van de boeken wordt voorin, meestal in rechte of dorse van de titelpagina een zwart ovale stempel gevonden met het randschrift: Bibliotheca Fageliana. Op een middenbalk staat: Coll: SS: Trin: Dubl. In het midden van het stempel, boven de balk is met zwarte inkt het veilingnummer (A) geschreven. Onderaan is op dezelfde wijze de signatuur (B) genoteerd (7). In enkele boeken wordt behalve het stempel in inkt geschreven de aantekening Fagel, (veilingnummer) gevonden (8).

D. In een aantal boeken werden smalle stroken papier gevonden, met op het einde ervan dwars ^{geschreven} een combinatie van een kapitaal-letter, gevolgd door een cijfer, gevolgd door een punt, gevolgd door een cijfer 1, 2 of 3 (9). Bij vergelijking met een door François de Cude geschreven catalogus bleek dat de daarin gegeven signaturen overeenkomen met de signaturen op deze stroken geschreven (10).

- (1) Op de rug of binnen veel boeken komen combinaties van letters en/of cijfers voor, die mogelijk signaturen, veilingnummers of prijzen zijn uit een periode vóór de verwerving door de Fagels. Op het voorkomen van deze tekens wordt nader ingegaan op p.
- (2) Bij brochures is dit nummer meestal links boven op het voorplat geplakt.
- (3) Dit is bij voorbeeld het geval bij de serie pamfletten I.I.1.1-35 die in Dublin werd gebonden maar toch het veilingnummer op de rug draagt. De in Dublin aangebrachte etiketten zijn echter groter en regelmatig in parallellogram gesneden dan de etiketten voor de veiling. Dat de overige boeken uit de Fagelbibliotheek van een nummer voorzien waren blijkt uit notities bij de nrs. 3601 en 1909 in een bij het uitpakken van de boeken gebruikte catalogus, waarbij resp. wordt opgemerkt dat de boeken geen, en dat ze een verkeerd nummer dragen.
- (4) Het veilingnummer wordt herhaald in het Fagelstempel (C); verder komt het in alle catalogi (met uitzondering van die van de pamfletten - en kaartencollectie) vóór 1850 voor. *zie p.*
- (5) I.I.1.35.
- (6) De signaturen komen voor in een handgeschreven alfabetische catalogus (ca. 1826) en in een geannoteerd (ná 1836) exemplaar van de veiling-catalogus. Verder zijn ze genoteerd in een concordantie tussen veiling-nrs. en signaturen en in de standcatalogus. In de Printed catalogue staan ze opgenomen met voorvoegsel Fag. no. vrag.

(7) Als een onderdeel van het in de stempel geschrevene niet duidelijk leesbaar is, wordt het buiten het stempel herhaald. (6059).
Soms wordt een signatuur of het nummer elders in het boek met potlood herhaald (8476; in inkt in 7244; 846 potlood); 3547 (potlood), 2736(2) (potlood), 3859 (potlood). In enkele gevallen kan eerder van knoeien worden gesproken (5464 en 569). In de letters S-Z en TF worden de letters met de hand ingedrukt in de stempels. Dit komt elders niet voor. In enkele gevallen ontbreekt het veilingnummer (3347 en G.13.113); ook geeft het stempel soms een signatuur die anders is dan het boek aangeeft (zo heeft B.1.29 op de rug I.1.29); ook is het mogelijk dat de nummers zijn verwisseld (I.3.12-1109 en I.3.12-2849, beiden uitgaven van hetzelfde boek). Er werd één geval gevonden waarin het Fagel-stempel ontbreekt: (M.4.10-6761). De niet-geplaatste boeken in kast EB hebben over het algemeen geen stempel en ~~missende/afgebroken/afwezig/afwezig~~, natuurlijk geen signatuur. De pas in 1909 geplaatste boeken in kast F. 14-18 hebben over het algemeen geen stempel. (Uitsonderingen: P.16.33(5)-9630; id. (10)-9630; P.16.24/1)-3886; P.16.26(2)-9640).

(8) O.n. nrs 1789 en 7894.

(9) Deze streken worden gevonden in nrs 44, 89, 158, 160, 269, 541, 786, 1104, 1197, 1289, 1344, 1543, 1913, 2109, 2121, 2191, 2241, 2242, 2245, 2246, 2310, 2422, 2480, 2509, 2548, 2575, 2587, 3002, 3226, 4453, 4484, 4653, 4653, 4685, 4773, 5221, 6211, 6383, 6514, 6748, 6770, 6818, 6941, 7251, 7593, 7601, 7639, 8128, 8755, 8967, 8974, 9081 en G.13.116.

Door verwerking is meestal de signatuur onleesbaar geworden of afgebroken. Er werd één blanco strook gevonden (In Fag. 7593 - E.1.44(5) tussen pp. 14 en 15), en één strook liggende bij een bladzijde waarop in zwarte inkt de signatuur was herhaald (2310). Dit laatste kon n.i. worden verklaard uit het onder noot 7 vermelde knoeien van de schrijvers van signaturen in de stempels. Een tweede geval werd niet gevonden.

(10) Den Haag ABA, Archief Fagel Nr. 42. De letter verwijst naar de kast, het eerste getal naar de plank en de cijfers 1, 2 of 3 hoogen waarschijnlijk naar een gedeelte van de plank.

5

Catalogi Chapter III

(1) I. Inventaris van politieke en andere tractaten

olim. Fagel HH, in september 1962 overgebracht naar Ms. Room.

Totaal 148 pagina's. Pagina 147 en 148 onbeschreven. Felio. Moderne paginering van de oneven bladzijden. In de band is papier verwerkt met het watermerk: "1830. Collins".

Wegens overeenkomst van hand en de uitvoering met een in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag, Archief Fagel 42, berustende catalogus uit ca. 1722 kan ook deze catalogus worden toegeschreven aan François de Oude, na 1739 afgesloten.

In de marge van de catalogus is een nummering aangebracht 1 - 243. Deze nummering correspondeert met op de ruggen van de bundels pamfletten aangebrachte nummers. Op pag. 115 is boven nr. 197 een nieuw hoofdje aangebracht: Andere verzameling of inventaris / van politieke en andere tractaten - ten dienende tot een vervolg. Hier vanaf begint naast de oude nummering 197 - 243 een nieuwe 1 - 47, zodat: 197 = 1, 198 = 2, 199 = 3 etc. Deze nieuwe nummering wordt niet op de ruggen van de bundels pamfletten aangetroffen. De oude wordt voorgegeven.

Op de rug in goud gestempeld: Catalogus of the Fagel Tracts No. 7593 in H.1.2.3. Deze inventaris omvat nummers H.1.1-93, H.3.1-53, die in de Veilingcatalogus genoemd worden onder No. 7593 samen met deze inventaris.

Het laatste in de eerste serie genoemde jaar is 1689. (1)

Het laatste in de tweede serie genoemde jaar is 1739.

Vergelijking met de pamflettenbundels toonde aan dat deze inventaris waarschijnlijk 1/5 van de titels in de collectie niet geeft. Bovendien geeft Fagels inventaris dikwijls moeilijk herkenbare titels.

(1) De pamfletten zijn binnen de series in grote trekken chronologisch gerangschikt.

(2) II. De veilingcatalogus, door Samuel Paterson opgemaakt. (Londen 1802).

Van beschrijving van deze catalogus wordt hier afgezien.

Deel I omvat 5246 nummers.

Deel II omvat nummers 5247 - 9844.

De boeken zijn systematisch onderverdeeld in Hoofdstukken en Rubrieken. Binnen de Rubrieken zijn de boeken in principe alfabetisch gerangschikt. De alfabetisering geschiedt hetzij op een - in dat geval dikwijls op de titel ^{genoemd} ~~voorkomend~~ - onderwerp, of op auteur. Afwijkingen komen echter voor. De hoofdwoorden staan niet steeds aan de marge en zijn niet als zodanig aangegeven. onderscheiden.

Ieder nummer bevat in principe: a. het veilingnummer; b. de titel; c. vermelding van afbeeldingen; d. het deel of aantal delen; e. het formaat; f. mededeling over band, papier, e.d.; g. plaats; h. jaar.

a. het veilingnummer; ontbreekt soms gedeeltelijk (1); in een enkel geval is het nummer fout gezet (2); soms worden nummers toegevoegd met #ⁿ of Kⁿ (3). De veilingnummers zijn steeds romein gezet. Dit nummer correspondeert met dat op het etiketje op de rug van de boeken (A).

b. Paterson geeft een sterk verkorte titel. De beschrijving is echter voldoende om aan de hand van de Printed Catalogue van Trinity College Library* de uitgave te kunnen vinden. Globale omschrijvingen (4) bieden grote moeilijkheden, die alleen aan de hand van een concordantie tussen signatuur en veilingnummer kunnen worden opgelost.

Over het gebruik van cursief in de overigens in Romein gesette titels heb ik niets definitiefs kunnen vinden. Paterson geeft hier niet het lettergebruik op de titel weer. Het gebruik ervan is waarschijnlijk bedoeld om de aandacht te vestigen op een bepaald aspect van het boek.

- c. Vermelding van afbeeldingen.
Wanneer deze vermelding op de titel (b) van het boek voorkomt wordt ze steeds in cursief gezet; wanneer ze afzonderlijk van de titel voorkomt wordt ze steeds gedaan in de taal van de titel en in cursief gezet.
- d. Steeds in Romein en afgekort als tom.
- e. het Formaat.
Is met uitzondering van een groep Elsevier-klassieken waarbij het formaat dus blijkbaar evident was steeds opgegeven. Steeds in Romein gezet.
- f. Wordt gedaan bij exemplaren op groot papier: GM (romein) in het Latijn; gr. P. in het Frans etc. (ours.).
Paterson geeft zeer de nadruk aan deze exemplaren en vermeldt ze in zijn inleiding.
- g. Paterson vermeldt nauwkeurig alle marocobanden, maar over het algemeen neemt hij andere banden niet (5).
- h. Paterson vermeldt in enkele gevallen ook de uitgevercursief. De plaats wordt niet altijd gegeven.
- i. Jaar wordt niet steeds gegeven. cursief.

Onder één nummer kan meer dan één titel zijn opgenomen.

Deze titels zijn meestal verenigd door een accolade die kan betekenen dat de stukken samen zijn gebonden (6). De titels kunnen : a. alle door Paterson gegeven zijn. b. gedeeltelijk door Paterson gegeven zijn. c. niet gegeven zijn.

Zijn de titels alle gegeven dan is er (bij alle door ons gevonden exemplaren) sprake van een recueil (7). Uitgebreide steekproeven wesen uit dat Paterson in een heel enkel geval delen van een recueil over het hoofd ziet (8).

Toch is hij zeer nauwkeurig in het beschrijven van titels en vooral ook in de notitie van bijzondere kenmerken aan een stuk. Belangrijke handschriftnotities werden niet over het hoofd gezien evenmin als illuminatie e.d. van exemplaren (9).

- (1) 2942 als 942; 377 als 37.
- (2) 531~~246~~³ gemerkt 331~~3~~; 9824 is gemerkt 6821; 9637 is gemerkt 7637; 9640 is gemerkt 7640.
- (3) * 6029, * 5962, * 2764.
- (4) Bijvoorbeeld: 2557: Ciceronis Opera, 9 tom. felijs deaur. ib. 1642 (- Leiden, Elsevier).
dekt een serie verschillende titels die samen inderdaad Cicero, opera vormen, maar die afzonderlijk nergens ^{opdukt} het woord opera dragen. De lezer van de catalogus moet echter deze Cicero-edities van Elsevier onmiddellijk als zodanig hebben kunnen herkennen.
- (5) Bijvoorbeeld 311 en 9642.
- (6) Bijvoorbeeld 2051.
- (7) Bijvoorbeeld 2049, 2051, 5702, 8290 (geen accolade) en vele andere. In een enkel geval blijkt Paterson een tweede werk van eenzelfde auteur als bij het vorige hevend te beschouwen (2738 - C.4.21).

7

(8) Bijvoorbeeld 6988 (T.8.41) waarin hij een editie Orotina, Obsidio Grollae, Kluwer, Amat. 1629 over het hoofd ziet en 8433 (U.2.22) waarin A. Oislenus Busbequius, Epistolae quatuor, Paris 1595 vergeten is. Dit zijn echter zeldzame gevallen.

(9) In details wordt soms gedwaald. Zo merkt hij niet op dat het eerste katern van het tweede boek van 7805 (S.2.14) ontbreekt. Hij tekent niet aan dat de grenzen van 9049 (A.1.72) met kleuren zijn afgezet, hoewel hij dit elders steeds doet en verzuimt in 9069 (A.1.71) te vermelden dat alle vlaggen handgekleurd zijn. Nr. 248 bevat niet 27, zoals opgegeven, maar 28 delen. De verhoudingen tussen 2551 en 2552 zijn niet: 2551: 26 en 2552 27 delen maar 2551: 24 en 2552: 23 delen.

(3) III. Veilingcatalogus 1802, deel I; gebruikt bij het uitpakken van de boeken in TCD.

Door Miss Pollard gevonden in een kast in de Quinn-Room 20/8/1962, thans: Fag.N.12.61.a.

De meeste nummers zijn aangestreept. Aan de hand van aantekeningen bij nrs. 3009, 3981 en op pag. 153 o.a. kan worden vastgesteld dat dit exemplaar bij het uitpakken werd gebruikt. Tijd ontbrak om een gedetailleerd onderzoek in te stellen naar boeken die blijkbaar niet werden overgezonden en vooral naar boeken extra gevonden blijkens deze opgave.

(4) IV. Veilingcatalogus 1802; 2 delen in één band, geannoteerd exemplaar. Fag.N.12.61.

Zeer veel door dezelfde hand bijgeschreven signaturen (1). Signaturen ontbreken (1a) bij vele doubletten en bij de nummers met globaal omschreven inhoud.

Op het voorplat een roedleren etiket waarop: Fagel Library / Classed Catalogue.

In potlood in voorplat: Rebaeked Sept. 1948. Ook het schutblad is bij deze gelegenheid vernieuwd. Een hoek links boven van het voorplat is opengelaten. Op het oude schutblad staat hier: [- June 1857] Mar: 1876. Deze data geven aan op welke datum het boek geplaatst is.

In rechte van het oude eerste schutblad staat in potlood: Presented to Thomas Fench / by / Rev^d J. Hanthorn Todd / Librarian / TCD (2). Ook Fench werkte op Trinity College Library. Uit dit gegeven en het feit dat er twee data gegeven zijn zou men kunnen opmaken dat het boek in Juni 1857 voor het eerst werd geplaatst, daarna weggeschonken en daarna, in 1876 opnieuw werd geplaatst. Ik heb hier echter geen verdere bevestiging voor gevonden.

Achter Finis van het 2de deel staat een rechthoekig stempel met naar binnen gebogen hekken: Bibliotheca / Coll. SS. Trin. / iuxta Dublin.

Het boek hoort niet tot de Fagel collectie zelf. Het is geplaatst aan het einde van een rij boeken die in 1860 pas werd gevuld. Dit pleit weer voor de herplaatsing ná 1859.

Bij vergelijking van de in deze catalogus gegeven signaturen met de grote kopie in handschrift van Barrett's catalogus en de standcatalogus bleek, dat een verhuizing in de standcatalogus^X en in de grote catalogus^{VIII} gedateerd gegeven (Sept. 1836) niet was opgenomen in de geannoteerde catalogus. Daar werd alleen de nieuwe signatuur gegeven.

Een verhuizing van 12 december van ditzelfde jaar werd geregistreerd in de standcatalogus^X, werd alleen met nieuwe signatuur gegeven in de geannoteerde catalogus^{VII} en werd in de grote catalogus^{VIII} gegeven door de nieuwe signatuur op rabuur van een nog vóór de verhuizing 1836 liggende verhuizing.

1836

De geannoteerde catalogus ^{kan op grond hiervan} kan op deze wijze alleen worden gedateerd op: N^o 1836 (aug.).

Twee verhuizingen naar de handschriftenkamer, resp. 23/4/1844 en 18/3/1848 werden niet genoteerd in de grote catalogus^{VIII} dan (veel later?) met potlood en niet genoteerd in de geannoteerde catalogus. Dit bewijst echter niet dat de

*ditz. alleen de nieuwe
signaturen kon worden
geannoteerd. Catalogus voor*

1855

catalogus daarom noodzakelijk na 1844 zou zijn klaargemaakt. Een verhuizing op 1/8/1855 is in extenso aangeduid in standcatalogus en geannoteerde catalogus. De geannoteerde catalogus moet dus vóór deze datum zijn gereed-gekomen. Hiertegen kan worden aangevoerd dat de grote catalogus alleen de oude signatuur heeft, zedat een vergissing van de opmaker van de geannoteerde catalogus kon optreden. Dit lijkt mij niet zo waarschijnlijk.

Bij het doorlezen van de signaturen blijkt, dat degene die de annotaties in de catalogus maakt de volgende typen fouten steeds weer maakt:

a) Hij noteert signaturen drie of minder plaatsen te vroeg, wanneer deze op een door hem te noteren signatuur lijken:

- bijv: 7452 - H.4.[-74] 22
- 7453 - [-P.10.72] A.7.132
- 7454 - (I.I.) [-H].4.74
- 7455 - P.10.72

Bij 7452 vergist de schrijver zich en neemt 7454 over, waarbij hij I.I. voor H aanziet (de punt tussen beide I's staat hoog). Hij neemt daarop P.10.72 over, die bij 7455 hoort en merkt dan zijn fout op. Hij corrigeert dan 7452 en 7453, schrijft en corrigeert 7454 en zet daarna 7455 op de juiste plaats.

b) Bij de notitie van de signaturen maakt hij fouten die te verklaren zijn wanneer men er rekening mee houdt dat de schrijver de signatuur pas noteerde terwijl hij het veilingnummer in zijn hoofd had.

- bijv: 5589 - T.11.[-69] 62
- 5654 - U.12.[-54] 38,39
- 5768 - R. [-7] 5.37.
- 3786 - N.5.[-86] 24

6) Herhaaldelijk plaatst hij ^{signaturen bij nummers} ~~nummers op~~ plaatsen die geen signatuur horen te hebben:

- 4828 - [-U.13.40]
- 4829 - U.13.40-43

d) Hij vergist zich bij:

- 5596 - S.8.35
- 5597 - S.8.[-35] 33

e) Een geval van verkeerd lezen is waarschijnlijk

- 1304 - D.5.[-55] 35.

Uit bovenstaande gegevens concludeerde ik dat de schrijver een doorlopende lijst van nummers van de veiling voor zich moet hebben gehad waarin in vele gevallen wél, in andere gevallen geen signaturen waren bijgeschreven. Hij moet uit die lijst de nummers achter elkaar hebben gelezen.

Tijdens verder onderzoek trof ik bovenaan pag. 298 :

- 6049 - [-R.13.59-62] K.3.41.
- 6050 - [-R.13.66-72] R.12.70-71.

Via de standcatalogus vond ik dat de twee doergehaalde signaturen op de vorige pagina 297 als bovenste twee nummers stonden. De vergissing van de copist is alleen te begrijpen wanneer de legger gelijk was ingedeeld als de catalogus die hij annoteerde en wanneer hij daarin versuimd had de bladzijde om te slaan.

Een bevestiging van de grote overeenkomst tussen legger en geannoteerde catalogus wordt gegeven door:

pag. 273 5532 - [-I.5.39] U.8.27 en: pag.275 5575 - I.5.39

waarbij 5532 en 5537 weer de bevenste regels op deze bladzijden vormen.

De fout is te verklaren door het te vroeg omslaan van een bladkijde in de kopij, toen een nieuwe bladkijde moest worden ~~geopend,~~
en door: ^{begonnen}

pag. 344: 6910 - [-T.3.4-5] U.7.45 en: pag. 343 6894 - T.3.4-5

waarbij 6910 en 6894 opnieuw bovenaan de pagina staan. De fout is te verklaren uit het versuim, in de legger een bladkijde om te slaan bij het beginnen van een nieuwe bladkijde.

Met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid kan op grond van deze copiiisten-fouten worden aangenomen dat de schrijver van de annotaties een ander exemplaar van de Fagelcatalogus voor zich heeft gehad. Deze legger was duidelijk geschreven. Vergissingen door onduidelijke notities komen vrijwel niet voor. Het stereotype soort fouten met de verwarring in de signaturen van de veilingnummers wijst er m.i. op dat de copist de signaturen vrij gedachteloos moet hebben kunnen lezen. De vraag doet zich ten slotte voor of de legger een klad was van na de verhuizing van 1836 of dat N.12.61 teruggaat op een nog oudere, geannoteerde, catalogus.

Zoals boven opgemerkt werd is de verhuizing van 1836 (sept. - dec.) niet opgenomen in de geannoteerde catalogus, maar werd alleen de nieuwe signatuur gegeven. Zou de legger van N.12.61 misschien nog wel de oude signaturen hebben gehad? Dit zou alleen zijn vast te stellen wanneer de copist van N.12.61 bij geluk ergens een deel van of de oude signatuur zou hebben genoteerd uit zijn legger en die direct zou hebben gecorrigeerd. Nummer 8368, dat in de verhuizing 1836 van R.4.40 verhuisde naar R.4.37 werd door de schrijver die annoteerde uit zijn legger gelezen als R.4.40. Hij haalde de 40 door en plaatste 37 achter de signatuur. In de legger van N.12.61 was de verhuizing 1836 dus genoteerd. Deze niet weergevonden catalogus stamt dus van vóór die tijd.

(6) In Trinity College Library komen nog twee exemplaren van de veiling-catalogus 1802 voor. N.12.61.b een exemplaar met gedateerde band: Nov.1927 van deel II. Geen enkele aantekening.

(5) Librarian's Room: Dr. Abbott's ^(X) copy, Press.D. (notitie voorin op te schutblad)

Een aantal Signaturen bijgeschreven. Deze signaturen vullen N.12.61 niet aan en betreffen hoogstwaarschijnlijk alleen ~~antiquarische~~ fraaie exemplaren.

Deze catalogus is blijkens een stempel een doublet van het Brits Museum.

Stempel: Transferred 1889. In zwarte inkt in dorre titel-pagina: D (gestempeld)

(1) In deze geannoteerde catalogus zijn de annotaties door één hand in zwarte inkt verricht. Er zijn latere toevoegingen en correcties in potlood en inkt. Deze zijn echter niet talrijk.

(1a) De open plaatsen zijn veroorzaakt door:

a) boeken die nimmer aanwezig zijn geweest.

In de catalogus die bij het uitpakken heeft dienst gedaan, in de catalogus van Barrett en in de grote kopie van Barrett's catalogus en de Conoordantie.

b) boeken (doubletten) die naar de zgn. Lending Library zijn verhuisd direct na aankomst van de Fagelboekerij. Een defecte lijst hiervan achterin de Local Catalogue. Verder met potlood genoteerd in de grote Barrett-kopie en ook met inkt ingeschreven in N.12.61. Een volledig overzicht biedt de pas laat gevonden concordantie.

c) bundels, globaal omschreven, die zijn verspreid. Of alle boeken uit deze bundels inderdaad in de bibliotheek van Fagel kwamen kan niet meer werden nagegaan.

d) de niet-geplaatste boeken skat BB. en de pas later geplaatste (1909) kast P.14-18. In P.14-18 zijn veel stukken vallend onder (c) terecht gekomen.

- e) Verwijderde duplicaten. In 1944 werden 144 stuks verwijderd. Ook Nr. 4454, waarbij een verwijdering werd ingetrokken, wijst in deze richting.

~~Verwijderde duplicaten, waarvan de opbouw is als volgt:~~

- (2) Op dit schutblad staat ook de moderne potloodaantekening $\frac{249}{1}$ Reback gevolgd door een uitgeveegde moderne notitie voor het her-ruggen en de signatuur N.12.61 in potlood.

~~Verwijderde duplicaten, waarvan de opbouw is als volgt:~~

(7) V. Fagel Local catalogue

Classing Room T.C. Library

Geen titelpagina. Folio.Ms. De hierboven genoemde titel in goud op de rug gestempeld. In linker bovenhoek voorplat : Rebound July 1934.

Het boek blijkt te zijn opgebouwd uit verschillende papierseorten:

- I Blance papier, gedateerd in watermerk: 1801.
- II Lichtblauw papier gedateerd 1832.
- III Lichtblauw papier gedateerd 1853.
- IV Lichtblauw papier gedateerd 1854.
- V Lichtblauw papier gedateerd 1872.
- VI Een blance papier zonder watermerk; op grond van gebruik met gedateerd papier vóór 1853 te dateren.
- VII Een blanco papier, rood en blauw gelinieerd.
- VIII Enkele andere bladen.

Blanco papier van 1802 en het blauwe papier gedateerd 1854 zijn veruit het meest aanwezig. De blauwe papieren blijken steeds voor andere boeken dan die van de Fagel-collectie te dienen. Op het witte papier van 1801, dat door het blauwgekleurde doorschoten is, loopt een rode-inkt-paginering die dus steeds onderbroken wordt. Het gehele handschrift is met moderne hand in potlood opnieuw gepagineerd.

Op grond van het erin gebruikte papier van 1801 zou ik de oorsprong van dit handschrift niet veel later dan 1801 willen stellen. Er is een verhuizing van een handschrift in de standcatalogus aangetekend van 22 mei 1815. Dit komt deze standcatalogus tussen februari 1803 (de laatste datum waarop de boeken nog niet waren uitgepakt) en 22 mei 1815.

De boeken uit Fagels bibliotheek zijn uitsluitend aangeduid met het veilingnummer. Binnen de bibliotheek treden kleine verhuizingen op, meestal gedateerd; een gevolg van de groei van series waarop men zich na aankomst van de bibliotheek blijkbaar had ingeschreven en van verhuizingen van enkele handschriften.

~~De catalogus is opgebouwd uit blanco papier, gedateerd 1801, daarna door schoten met blauw papier 1853-1854, terwijl ook andere papieren zijn toegevoegd.~~

Op grond van het papier komt het volgende beeld van de vroegste toestand van de Fagel-bibliotheek naar voren : Na aankomst: De Fagelbibliotheek wordt opgesteld in kasten die in vele gevallen minder hoog waren dan de tegenwoordige. (B, C, D, E, F, I, K, L, M, N, O, P, V, X, Y). Ná 1832 wordt kast I.I. gevuld met overgebleven Fagels. Vóór 1853 worden de glazen kasten GG en HH gevuld, samen met kasten FF en TT. In of na 1853 treedt een verhuizing op in GG en HH. Na 1854 komt een invasie boeken de bibliotheek binnen; de nog lage kasten worden tot aan de zolder uitgebouwd. Het papier uit 1872 geeft het vervolg van deze situatie (1).

- (1) Dit beeld is maar zeer voorlopig. De grotere invasie van 1854, die duidelijk wordt onderscheiden door ander papier, kan, zoals verderop bevestigd zal worden, inderdaad na 1854 gesteld worden. Van de kleinere toevoeging is het echter heel goed mogelijk dat ze pas (veel) later vanaf een klad op een gedateerd papier terechtkwamen.

De gegeven data dienen dus, zolang geen andere evidentie naar voren komt, met voorzichtigheid te worden gehanteerd.

VI. Catalogus Bibliothecae Fagelinae = Concoordantie

Olim Classing Room, shelf F. waar het stuk 11/9/62 werd aangetroffen thans verhuisd naar MS Room.

Bruinleren band met rood-leren etiket waarop in goud gestempeld bovenstaande titel.

Papier gedateerd 1801.

Gepagineerd 1 - 99 (1).

Op elke bladzijde 3 kolommen, elk onderverdeeld in vijf kolommen met kopjes: Fagel No; Vol. (= aantal volumina); Case; Shelf; Place.

Op iedere bladzijde staan precies 100 Fagelnummers genoteerd, gevolgd door de bijbehorende signaturen. De bovengenoemde paginering is midden op de bladzijden aangebracht. Ze stemt overeen met het hoogste getal op de betreffende bladzijde (met dien verstande dat p. 1-100, p. 2-200 p.89-8900). Dit wijst erop dat de paginering hoogst waarschijnlijk in de eerste plaats bedoeld was als index-cijfer om het snel vinden van een nummer te bevorderen. Bij de notering van meer dan één volumen kan mets 3vd. 14 to 17 zowel 14 + 16 als 15 + 17 worden aangeduid.

De datering van het handschrift kan geschieden aan de hand van het papier en aan in deze catalogus aangegeven verhuizing van 22 mei 1915.

Bij vergelijking met de standcatalogus (V) die uit dezelfde periode afkomstig is, kon nog niet worden vastgesteld hoe de chronologische verhouding tussen deze catalogi is. Het zou mogelijk kunnen zijn dat de standcatalogus ouder is; een verlesing in de Concoordantie X 3.50-51 voer X.3.30-31 (nr.805) is niet aanwezig in de standcatalogus.

In deze catalogus is nauwkeurig aangegeven welke boeken naar de Lending Library zijn verhuisd; dit schijnt mij toe de bron te zijn van andere notities hierover in verder op te noemen catalogi. Eveneens is in deze catalogus (bijv. 3986) een aantal imperfecte exemplaren genoemd. Deze plaatsen komen als open plaatsen in de geannoteerde catalogus van nã 1836, evenals de open plaatsen in de Concoordantie die als oningevulde nummers terugkomen in de geannoteerde catalogus.

De verhuizing van 1815 is de enige in deze catalogus aangetekende gedateerde verhuizing. Verder is de Concoordantie niet bijgehouden.

VII. Catalogus / Bibliothecae Fagelinae / ordine alphabetice dispositus /

Labore & autographo / Johannis Barrett. S.T.P. / Collegii SS.Trinitatis socii Senioris, Vicepraepositi / et Bibliothecarii.

MS. Room 4.4.19.

Papier met watermerk 1796

De MS catalogus is waarschijnlijk oorspronkelijk in losse katernen gebruikt. Op snee zijn deze bundels nog te onderscheiden, terwijl de katernen afzonderlijk "gepagineerd" zijn, d.w.z. b genummerd in het midden van de rechterbuitenmarge van de bladzijden.

Katern I. 96 p. geen nummering die doorloopt; een aantal pp. is in potlood genummerd 1-4

Katern II. 92 p. nummering in potlood 1-92

Katern III. 98 p. nummering in potlood 1-98

Katern IV. 98 p. nummering in potlood 1-97 (p. 2 overgeslagen)

Katern V. 76 p. nummering in potlood 1-76 in inkt. Deze nummering loopt door in katern VI, tot p.16 daarvan, = V, 77-91, maar ze is doorgeheeld.

Katern VI. 109 p. nummering 1-109; alleen de recto's met oneven nummers.

De bladzijden zijn in 3 kolommen onderverdeeld.

kolom 1 : Nota libri in Cat. Fageliana
kolom 2 : (titel)
kolom 3 : Nota libri in Bibl. Fageliana

Terwijl kolommen 1 en 2 geheel zijn ingevuld heeft kolom 3 alleen op de eerste 12 bladzijden signaturen met een andere hand geschreven in potlood en rood krijt, daarna 4 bladzijden in inkt en potlood.

Vergelijking met de veilingcatalogus toonde aan dat deze catalogus niet anders is dan een alfabetisch gerangschikte kopie van Paterson's Veiling-catalogus. Zo werd

nr. 117 : Rotterdam 1651 i.p.v. Amsterdam 1751 zonder meer overgenomen
119 : Woorboek werd overgenomen als Woorboek } dit stond niet op de
3510 : Gegagten werd overgenomen als Gegagten } titels

In 1803, 4 mei werden twee stel van de veilingcatalogus ter versnijding meegegeven aan een staflid van Trinity College Library. Of dit de kopij was voor dit exemplaar kon niet worden vastgesteld.

(v) VIII. Librorum impressorum qui in Bibliotheca Fageliana adservantur Catalogus

Fagel-Roem, liggend op een kast-lessenaar tegenover E. Geen signatuur.

Tomus I : A - J. papier: 1824 en 1825

Tomus II : K - Z. papier: 1825 en 1826

Handschrift in twee omvangrijke delen; papier

Deze catalogus is op dezelfde wijze ingedeeld als de door Dr. Barrett geschrevene (VII), met dien verstande dat de signaturen hier bijgeschreven zijn. Deze catalogus is een nette en voor het publiek bestemde kopie van Dr Barrett's Catalogus. Dit blijkt in de eerste plaats uit het feit dat de willekeurige volgorde van de titels binnen een naam (trefwoord) bij Barrett, zonder meer wordt overgenomen door deze catalogus. Bovendien neemt deze catalogus niet alleen de fouten van Paterson over, maar ook de halve verbeteringen van Barrett: → Woorboek → Woorboek → Woorboek (119).

~~De catalogus zou ik~~ Op grond van het feit dat de datering van het papier regelmatig opleept van het eerste naar het tweede deel willen aannemen dat de catalogus inderdaad in deze jaren ontstaan is. [^]zou ik

(ii) IX. Number Books

Niet geheel complete serie handschriften door middel waarvan het aantal banden in Trinity College Library tot voor kort werd geteld en waarin verlies werd aangetekend; soms zijn de gegevens over de Fagelbibliotheek afzonderlijk vermeld en soms samen met de overige bibliotheek. Het laatste Number book - Count Book is van 1948.

Classing Room, Press F.

Number Book TCL 1835-1839

Geen afzonderlijke telling voor Fagel:

	Aantal banden in de Fagelbibliotheek	17.593
Number Book TCL 1840-1845		
Met Number Book Fagel Library	1840 " " " " " "	17.593
	1841	17.605
1 boek vermist	1842	17.618
	1843	17.617
	1844	17.602
	1845	17.604

Number Book TCL. 1846-1851 aantal banden in de Fagelbibliotheek

1846	17.599
1847	17.598
1848	17.537

Deze number books geven het totaal van in de Fagelbibliotheek aanwezige boeken. Dit aantal schommelt door groeiende series en naar de handschriftkamer vervoerde boeken. In 1842 wordt een boek vermist dat thans terug is. In 1845 en 1846 werden respectievelijk 3 banden en 1 duplicaat verwijderd. Voorlopig onbegrijpelijk is het gesignaleerde verwijderen van 104 banden duplicaten "removed out of the Library", zonder dat dit in het jaarcijfer tot uitdrukking komt. Zouden deze duplicaten wellicht niet zijn opgenomen in de kasten?

De onder de standcatalogus (V) verkregen indruk wordt in de volgende jaren bevestigd. In 1858 blijkt de Fagelcollectie enorm gegroeid; deze groei houdt tot 1863 aan en gaat daarna voor enkele maanden nog door. In 1840 was de opstelling van de bibliotheek zoals weergegeven bij de standcatalogus.

Langs deze weg zou groter inzicht in de bibliotheekgeschiedenis na 1802 te krijgen zijn dan de tijd toeliet.

(12) X. Bibliotheca Fageliana. / A catalogue of maps, plans, &c. belonging / to the Fagel Library, / in 26 large portefeuilles.

Olin Fagel-Room, kast HH; thans (sept. 1962) naar Ms. Room.

Folio-handschrift, gepagineerd [2] 1 - 117 [1].

Boven het woord maps op de titel het aantal in potloods 1607.

Papier met watermerk 1844.

De nummering van de stukken loopt per portefeuille.

Deze lijst is opgenomen in:

Catalogue of the manuscripts in the Library of Trinity College, Dublin to which is added a list of the Fagel collection of maps in the same library compiled by T.K. Abbott. Dublin-Londen 1900,

waar ze voorkomt op pp. 438-529. De nummering loopt hier niet per portefeuille maar loopt door van 1-1631 (verschil met de potloodnotitie op titelpagina niet nagegaan).

In de catalogus van de Veiling (9061) is sprake van 21 portefeuilles; welke stukken aan de collectie van Fagel zijn toegevoegd heb ik niet nagegaan.

(13) XI. Catalogus librorum impressorum qui in Bibliotheca Collegii Sacrosanctae et individuae Trinitatis reginae Elizabethae, juxta Dublin adservantur (1)

Het voorbereidende werk aan deze catalogus werd blijkens de inleidingen erop ca 1835 begonnen. Men had tevoren al sinds een eeuw een handgeschreven catalogus (uit het Minute-boek van TCL dat later als bron zal worden genoemd bleek mij dat er twee exemplaren moeten zijn geweest), waarin Fagel overigens nimmer is opgenomen. Nadat men dit begonnen was voor de moderne uitgaven (= nieuwe aanwinsten) werden ook de oudere boeken op slips gecatalogiseerd. In 1846 (ca.) was men hiermee gereed. (Deze slips zijn niet overgeleverd). De catalogus-druk begon in 1848. In 1864 was het eerste deel gereed. (A-B) Na enig oponthoud verschenen:

1875	deel II	G-D
1876	deel III	E-G
1877	deel IV	H-K
1879	deel V	L-M
1880	deel VI	N-Q
1883	deel VII	R-S
1885	deel VIII	T-Z

De boeken uit de Fagelcollectie zijn hierin opgenomen onder het voorvoegsel Fag. waarbij men echter wel voor ogen dient te houden dat de Fagelcollectie alleen een deel van de boeken in de Fagel-Room beslaat; de overige boeken staan ook met voorvoegsel Fag. in de catalogus. (2)

Deze catalogus is de eerste die de Fagelbibliotheek aan de hand van de boeken zelf beschrijft sinds Paterson. In principe zijn alle in de bibliotheek aanwezige boeken hierin opgenomen.

Aanvullingen op deze catalogus worden in de exemplaren aangetekend, terwijl verder de nieuwe aanvullingen in typescript worden toegevoegd in banden zoals die op het Brits Museum in gebruik zijn.

(1) Deze catalogus schijnt nog steeds verkrijgbaar te zijn in Trinity College Library. De exemplaren zouden echter geraapt moeten worden uit een zeer groot aantal losse vellen die in het gebouw zijn opgeslagen. Dit eist uit de aard der zaak veel tijd en ik kreeg de indruk dat er niet zo snel op ingegaan wordt wanneer men om een exemplaar van de catalogus vraagt.

(2) Ook andere signatures wijzen naar bepaalde collecties uit :

Bibliotheca Usseriana	AAaa-	t/m	FF	(gevolgd door enkele o.k. letter)
Bibliotheca Palliseriana	FFaa-	t/m	II	(gevolgd door enkele o.k. letter)
Bibliotheca Claudii Gilbert	KK.a-	t/m	VV	(gevolgd door dubbele o.k. letter)

Geschiedenis van de Fagelbibliotheek ná de aankoop door Trinity College. (1)

De Fagelbibliotheek arriveerde in Trinity College (2) op 11, 12, 13 en 14 mei 1802 (3) in 115 genummerde kisten. De collectie werd niet verspreid; de handschriftenkamer werd aangewezen als toekomstige verblijfplaats van de verzameling (4). Men opende op 2 juni kist no. 115 om er exemplaren van de catalogus uit te nemen (5). Na een besluit hiertoe van de Board (6) werden de exemplaren van de catalogus aangeboden aan de fellows van Trinity College (7). Uit het Minute Book blijkt dat 378 exemplaren van deel I en 629 van deel II beschikbaar waren (8). In de volgende maanden is de distributie in actie. Er werden veel namen van Fellows genoemd. Voor de overheidspersonen in Dublin werden exemplaren naar de binder gezonden. Dit gebeurt ook als Fagel om een exemplaar verzoekt (9).

Uit de beschikbare gegevens zou kunnen blijken dat het uitpakken van de hele collectie wordt uitgesteld. Op 2 juni 1802 wordt expliciete vermeld dat 2 stukken bij ongeluk uit 115 worden gehaald (10). Op 10 december 1802 wordt expliciete in het Minute Book genoteerd dat de 32 delen van nr. 6300, het handschrift over Frankrijk, na het in opdracht van de Provost openen van kist 70 in de handschriftenkamer worden gedeponeerd (11). Hieruit en mede uit een bij het uitpakken van de collectie gebruikte veilingcatalogus (12) blijkt, dat de boeken waarschijnlijk op nummer in de kisten waren geborgen. Uit het feit dat de opening expliciete wordt aangeduid blijkt, m.i. dat er nog geen sprake was van uitpakken op deze datum. Waarschijnlijk werd dit uitgesteld totdat de verzameling handschriften van Trinity College Library zou zijn verhuisd naar een boven de tegenwoordige Fagel-Room gelegen zaal.

De handschriftencollectie van TOL werd op 7 februari 1803 in kisten gepakt (13); ze werd op 8 september daar aan volgende uitgepakt in de nieuwe handschriftenkamer, nadat de kisten de vorige dag daar waren gebracht (14). Ik heb geen gegevens kunnen vinden over een eventuele verbouwing van het interieur van de handschriftenkamer die nu Fagel Room is, maar het is niet onaannemelijk dat dit inderdaad gebeurd is. De eerste aanwijzing dat het uitpakken aan de gang is is gedateerd 13 september 1803: "They are very busy in the College Library, putting up the Fagel Collection" (15). In januari van het volgend jaar werden nog 19 exemplaren van de Fagel catalogus gevonden in "one of the boxes" (16). In augustus worden de eerste series Engelse pamfletten en brochures naar de binder gezonden (17). In diezelfde maand wordt de naam Fagel Room voor het eerst genoteerd (18).

Het uitpakken van de kisten werd gedaan aan de hand van een exemplaar van de catalogus (19). Hoewel de meeste boeken aanwezig waren bleken sommige boeken incompleet of niet aanwezig. Ook kwamen er boeken te voorschijn die niet in de catalogus hadden bestaan.

Waarschijnlijk al in de eerste periode van de plaatsing van de bibliotheek in Trinity College begon men met de selectie van dubletten voor de Lending Library (20). De overige boeken begon men, na te hebben nagegaan welke boeken waren aangekomen, op de planken te zetten van de hoog opgebouwde kasten. Waarschijnlijk lag oorspronkelijk in de bedoeling de boeken strikt systematisch op te stellen, maar spoedig bleek dat onmogelijk vol te houden met het oog op de plankruimte die voor iedere formaat ter beschikking stond en met het oog op de omvang van de bibliotheek. Daarom werden overschietende boeken tussen andere ingeplaatst. Dat de volgorde geheel afwijkt van die in de Veilingcatalogus spreekt haast vanzelf (21).

Wanneer men begonnen is met het aanbrengen van signatures kon niet worden vastgesteld (22). Dat de veilingnummers (23) een belangrijke rol bleven spelen is elders uiteenzet. In 1808 ontving de binder, Mercier, een bedrag van 40 £ for littering(!) in Fagel Room (24).

In 1810 gaf de Board opdracht dat de Fagel Room voortaan geopend zou zijn (25). Dit betekende dat, zoals tot 1843 gebruikelijk was, en voor Fellows en Hoogleraren ook na deze datum - in feite tot nu toe - de leners zelf de boeken van de plank mochten halen (26).

Toegang tot de bibliotheek boden de catalogus van de veiling, een alfabetisch geordende (klad-)kopie en een concordantie vanaf deze nummers naar de signaturen waaronder de boeken in de Fagel Room waren opgesteld. Deze catalogi ontstonden alle hoogstwaarschijnlijk reeds vóór 1815 (27).

In 1826 werd de klad-kopie van Dr Barrett vervangen door een kopie in groot formaat, die blijkens een op de hand geplakt stiket nog dienst deed in de tijd dat de gedrukte catalogus van TCL in bewerking was (ca. 1870) (28).

Intussen bleek dat de bibliotheek van de Fagels niet paste in de hoge kasten alleen. Men vulde het lage vak II en vulde de glazen kasten OO en HH en de vakken FF en TT (29). Een gedeelte van de Fagelbibliotheek bleef ongeplaatst en verhuisde misschien in 1844 als dublet naar elders in het gebouw. Het is niet onmogelijk dat deze collectie, in de directeurkamer gevonden in het begin van de twintigste eeuw, nu de collectie P. 14-18 vormt (30). Een gering gedeelte werd geheel ongeplaatst teruggevonden in BB; de restanten: dubletten en defecten (31).

Vanaf 1835 was een begin gemaakt met de catalogisering van de gehele Trinity College Library (32). Hierbij kwam ook de Fagelbibliotheek aan de beurt. Waarschijnlijk uit deze tijd stamt een handgeschreven Inventaris van de Atlas van Fagel (33).

Intussen begon de situatie in de Bibliotheek van Trinity College bijzonder moeilijk te worden door een snel groeiend gebrek aan ruimte. Men zocht een oplossing in het verwijderen van dubletten, het tussenvoegen van kasten en het op open plaatsen invoegen van boeken, waardoor sommige planken overvol raakten.

In de Fagelbibliotheek was de groei merkbaar waar nog onvoltooides serie-werken waren opgesteld. Deze groeiende na de verwerving van de collectie aan en drongen boeken van de plank. De hieruit resulterende verhuizingen blijken waardevolle aanwijzingen voor de datering van de catalogi (34).

In de kasten OO (gesloten glazen kasten) werd opruiming gehouden (35). De boeken hieruit verhuisden deels naar de handschriftenkamer, deels naar andere plaatsen. De kostbaarste stukken bleven staan. De openkomende ruimte werd door negentiende-eeuwse uitgaven in beslag genomen.

Grote veranderingen vonden plaats in de Fagelbibliotheek toen de open ruimte tussen de bovenkant van veel kasten werd volgebouwd met planken, waarop in de volgende jaren boeken uit de negentiende eeuw werden geplaatst. Dit vond waarschijnlijk vanaf 1856 plaats (36).

Sinds haar beschrijving voor de gedrukte catalogus is weinig met de collectie gebeurd. Een enkel boek werd herbonden. Er werden boeken ingevoegd waar mogelijk. Op de hoogste planken en in lage kasten tussen de hoge ingevoegd groeide de boekenvoorraad. De aanwezige incunabelen werden beschreven (37) en een enkel boek werd in een artikel besproken (38).

In 1908 keerde een ongecatalogiseerde groep boeken, samen met andere stukken terug in de Fagelbibliotheek (39).

In verband met de inrichting van een nieuw bibliotheek-gebouw zijn thans plannen voor een trap, die bezoekers van de Long Room door de collectie heen zal brengen naar de Book of Kells, in vergevorderde staat van ontwikkeling. De gevolgen van aanbouw en gebruik zullen nog blijken.

De geschiedenis van de handschriften uit de collectie zal in een afzonderlijke paragraaf worden behandeld (40). Een groot gedeelte verhuisde onmiddellijk na het uitpakken van de collectie naar de handschriftenkamer en werd niet gestempeld. Een kleiner deel werd pas later tussen de gedrukte boeken aangetroffen en overgebracht naar de Ms. Room.

- - - - -

(1) Er bestaat geen geschiedenis van de bibliotheek van de Fagels na haar verwerving door TCL. De volgende geschiedenis werd ontleend aan de in de vorige paragraaf besproken catalogi. Er werd geen correspondentie gevonden over de bibliotheek. Waar gedrukte of geschreven bronnen worden

geciteerd zal nader op deze bronnen worden ingegaan. Niet zal worden ingegaan op de reeds onder het hoofd Catalogi vermelde bronnen.

(2) De geschiedenis van de overdracht is beschreven door McDowell en Brummel. De tijd ontbrak om de bronnen in Erasmus Smith's Schools door te nemen. Wel werd het mij mogelijk gemaakt het Minute Book van Trinity College van 17/1/1784 t/m 6/10/1810 door te nemen. Hieruit bleek mij dat het accent van de aankoop van de bibliotheek niet op Erasmus Smith's Schools, maar op Trinity College ligt. Op 13 maart 1802 (p. 386) besluit de Board haar dank uit te spreken voor de gift van tienduizend pond aan Trinity College voor de verwerving van de Fagelbibliotheek. Een brief van deze strekking is 24 december 1802 gezegd (p. 401). Behalve een reeds door McDowell gebruikt gegeven waarbij Dr Elsington een beleming ontvangt voor de door hem verrichte werkzaamheden en de door hem in Londen doorgebrachte tijd in het kader van de aankoop van de bibliotheek en een verderop in deze paragraaf te gebruiken gegeven over de opening van de bibliotheek in 1810, ken één gegeven over de Fagelbibliotheek worden gevonden in bovenstaande doorgenomen periode. Alle de Fagelbibliotheek betreffende gegevens werden geheel door ons overgenomen.

(3) Deze en andere gegevens zijn ontleend aan een Minute Book 1785-1861, Librarians Room Shelf A. In dit Minute Book werden aanvankelijk gegevens over de bibliotheek genoteerd, waaronder ook gegevens over boeken die naar de binder werden gezonden. Dit laatste aspect dringt echter na enige jaren geheel naar voren en de gegevens, waardevol voor de geschiedenis van de bibliotheek als geheel, blijven uit. Uit dit Minute Book, dat geen paginering heeft werden voor de periode 1785-1810 alle gegevens door ons overgenomen die betrekking hebben op de Fagelbibliotheek. Het hier gebruikte gegeven staat tussen 18 maart en 2 juni 1802. "NB On May 11.12.13. & 14 were brought into the Library one hundred & fifteen cases, containing the Library of Monsieur le Griffier Fagel, purchased by College for £ 8000 British."

(4) W. O'Sullivan.

(5) Minute Book TOL, June 2.

(6) TCD Minute Book, July 26.

(7) De eerste uitgifte op 27 Juli 1802. Minute Book TOL, op deze datum.

(8) TCD Minute Book, June 2, July 19. Hier is een notitie van een andere datum dan het inschrift "with a MS.S. Catalogus". Over welke catalogus in handschrift het hier gaat ken niet worden nagegaan.

(9) Minute Book TOL. July 2, 1806.

(10) Minute Book TOL.

(11) Minute Book TOL.

(12) Zie paragraaf Catalogi. No. III.

(13) Minute Book TOL.

(14) Minute Book TOL.

(15) Dit gegeven via het artikel van R.B. McDowell "The acquisition of the Fagel Library", in: Friends of the Library of Trinity College, Dublin 1947, p. 5-6 ontleend aan: J.B.Nichols, Illustrations of literary history, London 1858, deel 7, p. 832 waar een brief van E.Ledwich, dd. 13 sept. 1803. Dit onderzoek is niet voortgezet. McDowell zelf meldt over deze periodes "Barrett and Richard Graves, aided by several students, set to work to arrange the Library, but it was not until 1809 that the books were finally ready for use."

- (16) Minute Book TCL.
- (17) Minute Book TCL, 1804, Aug. 15.
- (18) Minute Book TCL, 1804, Aug. 25.
- (19) Zie paragraaf Catalogi, No. III.
- (20) De Lending Library, ingericht in een ander dan het bibliotheekgebouw in Trinity College, was bedoeld als uitleenbibliotheek van studieboeken aan studenten. De bibliotheek bevatte uitsluitend dubletten van TCL. De uitleentermijn was drie weken. De bibliotheek werd aan het einde van de achttiende eeuw geopend. De collectie bleek in deze eeuw te verouderd dat ze in 1951 vrijwel geen studenten meer trok; ze werd om die reden gesloten. De Ms-Documenten van de collectie werden overgebracht naar de Ms Room van TCL. De boeken zijn, naar men mij mededeelde, alle nog aanwezig. Tijd ontbrak om de in deze collectie aanwezige Fagelboeken verder na te gaan. Van de collectie bestaat een vroege, handgeschreven, catalogus en een serie gedrukte catalogi. In al deze catalogi komen de titels voor van boeken die in de Fagelcollectie als naar de Lending-Library verhuisd staan aangekend.

Aantekening van de boeken die naar de Lending Library verhuisd wordt gedaan in een oude Ms-Concordantie tussen veilingnummers en signaturen van de Fagel Library (Catalogi VI) en in de Local Catalogue, achterin, waar een defect lijstje van boeken: A list of Duplicate books belonging to the Fagel Library; deposited in the Lending Library (diploma 4te; alleen duodecimo's en octavo's).

Waarschijnlijk uit de bovengenoemde concordantie (VI) genoteerd zijn de verwijzingen naar de Lending Library in een ca. 1826 vervaardigde Ms-catalogus (VIII).

Sporen van de overbrenging van Fagelboeken naar de Lending Library worden gevonden in een aantal defecten en dubletten (ongeplaatst) die tegenover kast B in een laag rek zijn ondergebracht. In twee boeken (7562 en 1585) werden hier ^{van de Lending Library} gedrukte ex-libris-etiketten geplakt gevonden. Hoewel in de concordantie staat dat nrs 7562, 6995, 8273, 4876, 7151, 7613(2) zijn overgebracht liggen deze boeken eveneens in deze kast. Verder werd in Nr. 224 (deel 46, sec. partie) een aantekening op een briefje gevonden: "It is possible 224 may be in the Lending Library also with the other odd vols of the work."

- (21) Veer een schematisch overzicht van de tegenwoordige opstelling zie § Algemene toestand en Opstelling.
- (22) Zie § Signaturen en Veilingnummers B; ook van het stempelen C kan geen datum worden gegeven dan : vóór 1810.
- (23) Zie § Signaturen en Veilingnummers A.
- (24) (June-August 1808). Op andere plaatsen in the Minute Book wordt onder "lettering" signering verstaan.
- (25) 1 Maart 1810. TOD Minute Book. Of het openen precies op de dag waarop 8 jaar vroeger de veiling zou worden gehouden coincidentie of opzettelijk was, kon niet worden vastgesteld.
- (26) T.K. Abbott, 'The Library', in : The book of Trinity College, Dublin (1892), pp. 147-181, p. 180
- (27) Zie Catalogi, resp. II - III - IV, VII, VI.
- (28) Catalogi No. VIII
- (29) Voer de groei van de collectie zie § Catalogi No. V (met bijlage) en IX (met bijlage).

- 19
- (30) Voor de inhoud van deze verzameling zie men § Doorgenomen Boeken. Wanneer men op de hoogte wenst te komen van de gehele inhoud van de collectie kan men het beste de standcatalogus hanteren die de titels sterk afgekort maar herkenbaar opgenomen heeft.
 - (31) Voor de inhoud van deze verzameling zie men § Doorgenomen Boeken.
 - (32) Zie Catalogi No. XI. Dit gegeven is ontleend aan de Inleiding, vooraangaande aan het eerste deel.
 - (33) Zie Catalogi No. I.
 - (34) Zie Catalogi Nrs. IV, V, VI.
 - (35) Zie Catalogi Nr. V
 - (36) Dit blijkt uit Catalogi Nr. V. en uit Catalogi IX. Verder, en hierop de datering gefundeerd : E.H. Alton, 'Some notes on the Library and the east of its building', in: Friends of the Library of Trinity College Dublin 1948 (p. 10-12). Alton spreekt (p. 12) over grote veranderingen in de bibliotheek 1856-1862 en schijnt in rekeningen van Trinity College gegevens over vertimmeringen te hebben gezien. Prof. Parke moedigde verder onderzoek in deze richting niet aan.
 - (37) Zie Doorgenomen Boeken.
 - (38) Zie Doorgenomen Boeken.
 - (39) Geplaatst P. 14-18. Zie hierover Doorgenomen Boeken.
 - (40) Zie Handschriften.

De Fagelbibliotheek zelf biedt op vrijwel geen enkel punt materiaal dat een belangrijke bijdrage is voor het onderzoek naar de groei van de verzameling.¹

De Fagels gebruikten noch algemeen, noch afzonderlijk een voor hun kenmerkende band.² Zij noteerden vrijwel uitsluitende in de allerjongste generaties hun naam, en dan waarschijnlijk nog niet eens regelmatig.³ De door Francois Fagel gebruikte signatuurstroken bieden echter voor zeker 50 boeken een betrouwbare datum waarop het boek al in de collectie aanwezig was.⁴ De Fagels gebruikten geen ex-libris of ander teken waardoor men de boeken als boeken uit hun bezig kan onderscheiden. Een uitzondering vormen hierop de bovengenoemde signaturen.⁵ De Fagels zijn zeer spaarsam in hun annotaties in de boeken.⁶

Van buitenaf biedt de handgeschreven bibliotheekcatalogus van Francois Fagel de Oude mogelijkheid tot het vaststellen van de datum waarop de daarin voorkomende boeken in ieder geval reeds in de collectie aanwezig waren.⁷ Deze catalogus geeft echter niet meer dan de collectie zoals ze in 1725 was. Of ~~er~~ alle boeken uit deze catalogus inderdaad in de tegenwoordige Fagelbibliotheek voorkomen blijft de vraag gezien een in 1792 gehouden veiling van dubletten.⁸ De boeken die van een signatuurstrook zijn voorzien en die tevens in deze catalogus zijn opgenomen zijn zeker uit de collectie van Francois de Oude afkomstig. Of dit ook geldt voor de ~~alleen~~ in 1725 ~~verrekenbare~~ genoemde titels, waarvan in de boeken met die titel geen signatuurstrook is overgeleverd, zal onderzoek aan de hand van de genoemde catalogus van de geveilde dubletten mede moeten uitmaken. Het is jammer dat daarbij, gezien het feit dat het een gecombineerde veiling betreft, geen zekerheid kan worden gekregen of het inderdaad gaat om een boek uit de collectie Fagel of niet.

Een betrekkelijk gering aantal boeken biedt rechtstreekse informatie over hun verwerving. Dit zijn in de eerste plaats geschenk-exemplaren.⁹ Dank zij een aan Hendrik de Oudste geschonken boek (1635) kan de oudste geschiedenis van de bibliotheek, door archiefvondsten teruggebracht tot 1648, nu nog verder worden teruggevoerd. Van de boeken met schriftelijke, en zeker die met gedrukte opdrachten heb ik aangenomen dat het schenkingsjaar samenvalt met het jaar van ^{uitgave} ~~verwerving~~.

Veel andere boeken geven aanwijzingen voor hun provenance. Een aantal boeken bevat opdrachten aan anderen dan aan de Fagels¹⁰. In vele boeken bleken vroegere eigenaars hun naam te hebben genoteerd.¹¹ Hieronder komen verschillende familieleden van de Fagels voor.¹² Toch biedt deze collectie gegevens alleen een negatieve bijdrage tot de kennis van de geschiedenis van de groei van van de Fagelbibliotheek: er kan worden vastgesteld dat over het algemeen de boeken tijdens het leven van de eigenaar niet in de Fagelcollectie konden zijn. Ook dit gegeven dient met voorzichtigheid te worden gebruikt. Hoeveel eigenaars nog tussen de eigenaar die tekende en de komst van het boek in de Fagelcollectie insitten valt niet te bepalen.

Grote groepen boeken met eenzelfde provenance werden in de Fagelbibliothek niet gevonden. De boeken uit Huygens' bibliotheek waren het talrijkst, onder de boeken met een ingeschreven naam.¹³

Ook van boeken met andere tekens dan namen werd notitie gehouden. Een twintigtal banden kon in een groep worden samengebracht wegens het erin voorkomen van een onopgeloste code.¹⁴ *

Ook van de banden in de Fagelcollectie werd aantekening gehouden. Het bleek dat een aantal banden afkomstig was uit de Bibliotheca Marciana.¹⁵ Tijdens onderzoek in een kruk Worth's library bleek dat de boeken uit de collectie Hule niet als zodanig¹⁴ onderscheiden zijn. Hoewel Fagel (Francois de Oude) uit deze collectie heeft aangekocht konden de boeken dus niet in de Fagelverzameling worden gevonden. Een groep van 25 banden wacht nog op determinering.¹⁶ Verder zijn geen grote groepen gelijke banden gevonden in de Fagelverzameling. Ik schakel hier natuurlijk de perkamenten banden en de banden die zo weinig kenmerkende hebben dat ze niet in bepaalde groepen onder te brengen zijn uit.

1. Buiten de collectie om werden betrekkelijk weinig gegevens gevonden die een inzicht kunnen geven in de geschiedenis van de bibliotheek.

De in Dublin, TGL gevonden catalogus van pamfletten (zie hoofdstuk Catalog) dateert de collectie pamfletten die erin is opgenomen in ieder geval tot vóór 1746, het sterfjaar van de schrijver van de catalogus, Francois de Oude.

De in de Fagelbibliotheek gevonden veilingcatalogi bleken alle geen handexemplaren bij de aankoop te zijn geweest.

Bij een aan de reis naar Dublin voorafgaand onderzoek in het Algemeen Rijk archief in Den Haag, waarbij met zeer welwillende medewerking van Drs Japikse een deel van het Fagelarchief werd doorgenomen naar gegevens over de bibliotheek vond ik de volgende bijdragen tot de bibliotheekgeschiedenis:

Het vroegst gevonden gegeven is opgenomen in de huwelijkse voorwaarden van Henrick Fagel (de Oudste) (1617-1690) en Margaretha Rosa, gedateerd 11/9/1648:

'Noch alle mijn boecken ter somme van 566,, 6,,' (Fagelarchief 12)

In 1691 laat de broer van Margaretha Rosa, Johan, zijn boeken na aan zijn zuster: (19/10/1691) (Fagelarchief 11). Of deze boeken inderdaad in de Fagelbibliotheek zijn terechtgekomen blijkt nergens explicite uit.

In 1730-33 kocht ~~Frank~~^{Hendrik} Fagel de Oude voor honderden guldens boeken uit de Hulstcollectie (1730, S. van Huls, 4 dln catalogus) en ^{die van} J. Saurin (1731), terwijl hij ook grote bedragen aan het binden van boeken uitgeeft. Grote rekeningen aan verschillende boekverkopers worden betaald. Om welke boeken het gaat is niet nader aangeduid. (Fagelarchief 67, een kasboek)

Bij het huwelijk van Hendrik Fagel in 1733 wordt in de huwelijkse voorwaarden genoemd:

'Nog worden alhier aangebragt een fraaye Bibliotheek' (Fagelarchief 54)

De overgeleverde correspondentie van Francois Fagel de Oude en zijn voorgangers bleek geen gegeven te bieden over zijn bibliotheek of zijn boek aankopen. De correspondentie van Hendrik de Oude werd door mij nog niet voldoende doorgenomen.

Van Francois Fagel de Oude werd In handschrift, ~~van hem~~ een catalogus van de Fagelbibliotheek in ca. 1725 gevonden (Fagelarchief 42). Of deze catalogus werkelijk gebruikt is is niet geheel zeker. Ze maakt eerder de indruk een onderweg gestaakte onderneming te zijn. De ^{titels van de} boeken in de eerste kast, theologie, blijken in deze catalogus systematisch beschreven gerangschikt te zijn. Van de overige kasten werd de inhoud echter plank voor plank beschreven, waarbij geen aandacht werd gegeven aan de systematische opstelling van de titels. Hieruit meen ik op te kunnen maken dat deze catalogus een voorbereiding is tot een geheel systematisch ingedeelde catalogus die niet tot stand is gekomen of intussen verloren is gegaan. Ook uit het feit dat de catalogus in losse katernen ^{Zonder spoor van ooit gebonden te zijn geweest} is teruggevonden meen ik een bevestiging hiervoor te vinden, terwijl tenslotte het feit dat er geen boeken in zijn ingeschreven na 1725 ook in deze richting wijst.

Uit deze handgeschreven catalogus blijkt dat de bibliotheek in deze tijd was opgesteld in acht kasten: A, 10 planken hoog; B, 11 planken hoog, C, 11 planken hoog, D, 11 planken hoog, E, 11 planken hoog, F, 11 planken hoog, G, 16 planken hoog (in deze kast lagen de kaarten), H, 11 planken hoog. De bibliotheek omvatte ca. 5000 banden, d.w.z. ze besloeg een derde van de tegenwoordige Fagelbibliotheek. De boeken waren volgens formaat opgesteld, de folio's

stonden op de onderste planken, de duodecimo's en kleiner op de bovenste. De planken waren elk nog onderverdeeld in drie vakken, genummerd 1, 2, 3.

Nadat Hendrik Fagel de bibliotheek van zijn grootvader erfde veilde hij de doubletten in 1792. De restanten van deze veiling, die in combinatie met een ander^{collectie} geschiedde staan genoteerd op een defecte lijst (Fagel 65, nr 9). (Een exemplaar van deze veilingcatalogus met prijzen en namen bevindt zich in de Bibliotheek van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels te Amsterdam.) De veiling van 1801 omvatte dus niet de gehele bibliotheek van de Fagels. Nog een ander onderdeel van de Fagelverzameling, namelijk de Staatspapieren werd niet in Londen opgenomen in de veilingcatalogus. In de ~~de~~ Den Haag bevindt zich een catalogus voor de veiling hiervan. De veiling had in 1803 in Den Haag plaats (Meerman 141C28; exemplaar met prijzen en namen).

2. Er werd één band gevonden met het wapen van de Fagels erop: Fag. 6302 (Rubbing)
3. Zie Bijlage I bij dit hoofdstuk voor een volledig overzicht. (= Bijlage III)
4. In de rijkelijk geillumineerde en zorgvuldig gebonden uitgave Fag. 8370 (Rubbi 144) is vóórin een blad perkament ingebonden waarop het wapen van de Fagels en een ander wapen zijn afgebeeld met daaronder het jaartal 1701. Het boek zelf draagt als jaar van uitgave: 1700.
5. Voor deze signatuurstréken zie men Hoofdstuk Signaturen en veilingnummers.
6. Voor aantekeningen in handschrift buiten eigenaarsnamen, signaturen, veilingnummers en prijzen zie Hoofdstuk Handschrift-aantekeningen^{??} in gedrukte uitgaven.
7. Zie de eerste noot bij dit hoofdstuk.
8. Zie de eerste noot bij dit hoofdstuk.
9. Zie Bijlage II bij dit hoofdstuk voor een volledig overzicht. (= Bijlage IV)
10. Zie Bijlage II bij dit hoofdstuk voor een volledig overzicht. (= Bijlage IV)
11. In Bijlage III bij dit hoofdstuk een volledig overzicht. (= Bijlage V)
12. In Bijlage VI aangeduid met een F.
13. Deze boeken, getekend Constanter komen ook voor in Worth's Library.
14. Zie Bijlage IV bij dit hoofdstuk: Signaturen, prijzen en veilingnummers in de Fagelboeken. (Bijlage VI)
15. Men zie hiervoor het hoofdstuk over de Bibliotheca "arokiana en over Worth's Library.
16. Zie Rubbings 21 en 22. Van deze banden en van ca. 200 andere banden werden Rubbing-notities gemaakt terwille van het provenance-onderzoek. Dit materiaal is op foliovellen geplakt en toegankelijk via het Fagelnummer in het kaart-systeem.

Andere handschriftnotities dan namen, nummers en signaturen en prijzen in de Fagelboeken.

A Fragmenten oud handschrift en incunabelen in rug (R) en platten (P) voorkomende

557	Mnl. devoot hs.	R	
2244	Mnl. devoot hs.	R	
2808	Latijns hs.	P	
2855	Mnl. devoot hs.	R	
4057	Zeker elf lagen latijns ongerubriceerd incunabel(?) in voor- en achterplat.		
5455	Latijns hs; incunabelfragmenten in voor- en achterplat.		
6365	Latijns? hs.	R	
6670	Latijns hs.	R	
8130	Latijns? devoot hs R.		
1027	modern hs. P		846 Incunabelfragmenten.

B Handschrift-aantekeningen op schutbladen, platten en op de titel

12	aantekeningen van Fagel op eerste schutblad
<u>369</u>	'Ce livre est escrit par / Monsieur Broissi. / Le fameux Vitringa / a eu les memes Idées'
449	Dit boek en ook de nummers 976, 2866, 2873, 2875, 2920, 3180, 4673, 7922 behoorden aan Burmannus. Hij tekent steeds in dorso van de voorste schutbladen literatuur aan.
648	Fransé aantekening op de titelpagina.
<u>846</u>	
890	
1325	In dit geval en ook in vele andere gevallen is de auteur met de hand op de titelpagina genoteerd. Dit is waarschijnlijk niet in TOL gebeurt.
1503	
2104	Recto tweede schutblad geheel gevuld met aantekeningen
2196	aantekening van Fagel? op eerste schutblad.
2402	
2407	
2423	aantekening van Fagel
2751	
<u>2761</u>	Tekst van 'Tabula affixa ad sepulchrum Tho. Mori' in dorso titelpagina.
<u>2804</u>	
3219	
3237	
<u>3932</u>	'Dit boekje is gerecommandeert / door Professor Gaubius'
<u>3979</u>	citast uit Moratius
<u>4059</u>	Aantekeningen betreffende Clusius en een aantekening dat een exemplaar van deze uitgave, voor de tweede druk gereedgemaakt in Leiden UB berust (door Clusius)
4078	"et een handgeschreven register als bijlage.
<u>4115</u>	
<u>4679</u>	
<u>4685</u>	
<u>4791</u>	Aantekening voor de binder over de rugtitel.
4851	
5428	
5532	
<u>5532</u>	De uitgever met de hand ingeschreven.
5533	
5851	
5935	
6385	
<u>6487</u>	De rugtitel voor de binder bovenaan de titelpagina geschreven.
<u>6564</u>	De laatste twee baldzijden van het derde boek zijn volgeschreven met een Carmen de Ponderibus et mensuris quod plures Prisciani nonnulli kemi favini, seu qd Khemni fanii Palaemonis esse volunt.
6912	
7035	
7301	
7542	
7857	
<u>8158</u>	
<u>8295</u>	
8336	

- 8433 achterschutblad recto en verso met aantekeningen volgeschreven.
 8478
 8476 aantekening voor de binder 'koot en groen geplanteert'; de snede in rood en groen gesprengeld.
 8738
 8789
 9415
 9810

Bovenstaande aantekeningen beslaan in de meeste gevallen niet meer dan twee of drie regels. De aantekeningen hebben zonder uitzondering op het boek waarin ze voorkomen betrekking. In de meeste gevallen hebben de Pagels deze aantekeningen niet gemaakt.

C Handschrift-aantekeningen in de tekst

a. marginale aantekeningen

komen voor in: 12, 38, 147, 153, 160, 934, 2102, 2392, 2407, 2508, 2698, 2776, 2778 (in De bello Belgico), 2783, 2849, 2905, 2911, 2944, 3227, 3526, 4020, 4096, 4403, 4425, 4719, 4731, 4735, 4857, 5039, 5258, 5351, 6089, 6413 (in Rhenanus), 6678, 7021, 7342, 8909.

uitsluitend onderstrepingen in de tekst: 12, 38, 147, 153, 160 e.a.; zie pagel: 58. Boekveilingcatalogi met bijgeschreven prijs: 147, 153, 160 e.a.; zie hoofdstuk Doorgenomen boeken. Zeer rijkelijk voorzien van aantekeningen in drie kleuren en gevolgd door 10 pagina's aantekeningen van dezelfde hand: 2407. Veel aantekeningen (twee handen) in dit boekje was uit het bezit van Cl. Puteanus en Stephanus Baluzius Tutelensis: 2508. Vroege aantekeningen: 2698. Idem: 2776. De door De Bore (niet Base) in de uitgave van de Epistolae van Crotius gemaakte aantekeningen komen op 64 pagina's in de uitgave in de Agel-bibliotheek voor. Ze zijn alle overgenomen op een losse af-bijlage uit de achttiende eeuw die 29 bladzijden beslaat. De betr. pagina's werden door zij gedateerd: 2849-1109. Uitsluitend onderstrepingen: 2905. Veel, deels afgesneden aantekeningen in 3526. Recueil uit de bibliotheek van Arnoldus Buchellius De bladzijden zijn alleen eenzijdig bedrukt. De verso's zijn beplakt met gedichten, spreuken en gravures. Onder de gedichten verscheidene getekend AB: 4403. Emblemata-bundel alleen aan de rectozijde bedrukt. De verso's zijn beplakt met gedichten waaronder verscheidene gedateerd 1578. De naam Laurentius Weber komt herhaalde malen voor: 4425. Een bundel geheel uit gravures bestaande. De bladzijden zijn eenzijdig bedrukt. In de blanco dorso's zijn in handschrift ranse vertalingen van de Latijnse onderschriften gegeven: 4719 (Amsterdam 1651). Gedrukte drukkerkopij: 4735. Handexemplaar van Charles de Croy, Prince de Chimay: 5039. Veel aantekeningen in 5258. Alleen aantekeningen op de schutbladen en onderstrepingen in de tekst: 5351. Notities in de marge die de sleutel geven op deze sleutelroman: 6089. Aanvullingen t.m. ca. 1763 in handschrift: 6678.

Eveneens drukkerkopij (gedrukt) is P.18.27(1) dat ca. 1671 als drukkerkopij moet hebben gediend, waarschijnlijk voor een grote folio-uitgave in twee kolommen.

b. doorschoten boeken met aantekeningen

Vanaf p. 249 is doorschoten Phil. Munckerus, Introductio. De aantekeningen zijn vragen en de antwoorden hierop in het latijn: 59. Zeer weinig aantekeningen in het doorschoten exemplaar 4675.

In combinatie met noten in handschrift in de tekst en op de schutbladen worden aantekeningen gevonden in nrs. 2849, 4078 en 9610 op losse bijlagen. Nr. 2849 is een copie-bijlage van aantekeningen (28 bladzijden) door de Boze op Grotius' Epistolae. Nr. 4078 Alfabetisch register op het werk in Ms. Nr. 9610. Handgeschreven register (lp.) in dorso 2de schutblad.

c. Bijlagen in handschrift worden gevonden in:

- 60, 1014, 1038, 1109=2849, 1896, 3547, 4935, 5405, 5782, 6302, 6760, 6845, 6857, 6900, 6905, 7071, 7102a, 8370, 9054, 9058, 9203, 9829.
 60: aantekening bij p. 164-165.
 1014: 'Voici des couplets trespiquants, que quel-/quon s'est permis d'adresser a M: Le Duc de / Chartres sur l'air de Vaudeville, Chanson, chanson' (volgen 5 strofen (1 pag.)).
 1038: Tussen pp. 268-269 brief 6/10/1712 1712 (3 pp. van kwarto diploma) over dit boek.
 1109=2849: In de bijlageworden de aantekeningen van De Boze uit dit boek overgenomen.
 3547: Tusschen pp. 64 en 65: Gelukwenschvoor den Heere ... Raedtpensionaris. van Hollandt ende Westvriesland ... Toen aen zijn Wel Edelheit het Curatorschap der eidsche Academie was opgedragen (2pp van een kwarto diploma) gedat. 6 November 1759 en ondertekend P.A. de Huybert Hr. van Kreuningen.
 4935: Voorin: Index vernalium plantarum (16pp. folio).
 5405: Tussen pp. 74 en 75 een brief dd 1 januari 1774 met nieuwjaarswensen van J.H. Bollenberg aan H. Fagel.
 5782: Italiaans Ms. (18de eeuw) met een mededeling over een boek tegen de Jesuiten en: Dialogi sopra le tre arti del disegno door de schrijver aan prelaat Bottari toegeschreven (lp.) Dit stuk heeft dus geen betrekking op het boek waar het in ligt.
 6302: Geschreven inhoud; waarschijnlijk door Fr. Fagel de Oude (lp. kwarto).
 6760: De door Paterson genoemde Ms-extracts zijn vooringevoegd en beslaan 8 pagina's.
 6845: Handgekleurde getekende plattegrond van de koninklijke grafkelder in de Nieuwe Kerk te Delft. (1 bladzijde)
 6857: Eenzijdig beschreven blad ondertekend: H.V. Wijn en gedateerd 's-Hage 28 Jan. 1779 met door mij geheel overgenomen opdracht aan Fagel van dit nog in 1779 in Fagels bibliotheek ontbrekende boek.
 6900: Nederlandse kopie (18de eeuw?) van een 17de-eeuws uittreksel van de Annales. 9 pp. folio.
 6905: Kopie 18de eeuw van Extr. uit Reg. Resol. St. Gen. dd. 2/1/1599, 10/2/1599 en 10/2/1599 betreffende Van Meteren (2pp. folio)
 7071: 'Ms-table' achterin het boek beslaat 1 pagina.
 7102a: In dit boek uit de bibliotheek van W.A. Mourick is voorin een foliovel geplakt en eenzijdig beschreven met de tekst die de copist: Lego hos versus litteris aureis expressor, sub picturâ Ianum Douzam cum conjugâ Elisabetha van Zuylen, & septem filijs, benisque filiabus representans. Nortvici in aedibus wigboldi Douzae ibidem Toparcha dictique Iani filio Stephano Nepotis. Ao. 1666.
 8370: Voorin in dit rijk geillumineerde exemplaar deel I een perkamenten invoegblad waarop gekleurd en uit de hand getekend het wapen van de Fagels in combinatie met een ander wapen en het jaar 1701 eronder geschreven.
 9054: Het handgeschreven register van twee pagina's noemt 78 nummers. De kaarten zijn er afgezet. Een kaart is gedateerd 1714.
 9058: Handgeschreven register in beide delen: I, 52 krtn. II, 42 krtn.
 9203: Handgeschreven register (lp.): 66 ongekleurde kaarten betreffende de periode 1645-1697.
 9829: anatomische tekening.

In de meeste gevallen hebben deze bijlagen direct betrekking op het boek waarin ze voorkomen; in enkele gevallen zijn ze waarschijnlijk toevallig in het boek terechtgekomen.

D Handschriften bij boeken gebonden zijn in de meeste gevallen niet overgebracht naar de handschriftenkamer bij aantreffen. Dit is het geval bij nummers 4507: Reglement dienende voor een Generalissimus, om hem van alles te voorzien, als hij moet te velde gaen, ondert gebied van de Heeren Staten Generael der geunieerde Provincien (121pp.) De naam Maurits wordt in deze instructies genoemd 7593 (R.1.89.5) Vigil Belgicus / dat is de Nederlandsche Wachter, / tegen ... de Jesuiten ... / Tot Frederick-stadt / Anno 1634. Geen kopij. Geen copie want vele correcties; vertaling?

7593 (H.2.83.9~~00~~''''): Ms., 17 pp. tegen de Prins van Oranje, ondertekend J. Rothe. Waarschijnlijk ontbreekt het begin.

7601: Handschrift-copiën betreffende de vredesverdragen van 1714.

P.16.19: 1 fol. bladzijde, getekend F.Doublet (18de-eeuwse kopie?); notities betr. schepen 1722 en andere aantekeningen (totaal 4 pp.).

In een enkel geval was het niet meer duidelijk of hier van een handschrift dan wel van een druk sprake zou kunnen zijn. Als druk werd nadat het stuk door mij was gevonden beschouwd ~~was~~ het stuk 5114, een uitgave van Nederlandsche historiepenningen aangevuld met uitgeknipte en ingeplakte geëaveerde penningen en voorzien van een tekst uitsluitend in handschrift.

Voor de handschriften uit de Fagelcollectie, in de handschriftenkamer opgenomen wordt verwezen naar dat hoofdstuk.

Het totaal aantal handschriften uit de Fagelcollectie dat in de Manuscript Room van Trinity College is ondergebracht bedraagt 44.¹ Deze handschriften zijn voor het merendeel blijkbaar direct na het uitpakken naar de handschriftenkamer overgebracht.² De overige handschriften werden, waarschijnlijk niet als zodanig herkend en tussen de boeken geplaatst. In de loop van de jaren werden ze gevonden en overgebracht.³ Een drietal handschriften bleek tijdens ons onderzoek nog in de Fagelroom te staan en werd overgebracht naar de Manuscript-Room.⁴

[c/]

De collectie handschriften van Fagel werd in de negentiende eeuw beschreven met het gehele overige handschriftenbezit in een ~~en uitgegeven~~ manuscript-catalogus van Monk Mason. Deze handgeschreven catalogus die nimmer werd uitgegeven geeft niet alleen een veel uitgebreider beschrijving dan die van Abbott (uitgave 1900) maar ~~geeft~~ bovendien de Fagelnummers van de handschriften. Dit ~~geeft~~ ^{biedt} een betrouwbaar middel tot het herkennen van de handschriften uit Fagels verzameling. De onmiddellijk naar de handschriftenkamer overgebrachte handschriften hebben namelijk niet zoals de uitgaven en later overgebrachte handschriften het Fagelstempel. Abbott noemt niet alle Fagelhandschriften.⁵

De toestand van de handschriften is gunstig. De boeken uit Fagels verzameling staan niet bij elkaar; de oudste kern staat in de kasten K en L.

Een concordantie tussen Fagelnummers, signaturen en Abbott-nummers werd door mij opgemaakt. De handschriften werden stuk voor stuk op provenance doorgenomen. De gegevens hierover, namelijk eigenaarsnamen en bandennotities werden door die van de gedrukte boeken heen in dit verslag opgenomen. Verder werden vooral van stukken die niet in Abbott stonden ~~ook~~ aantekeningen over de inhoud gemaakt op fiches.⁶

1) Namelijk 23 Fagelnummers

390-K.2.33	5105-K.2.39	8428-Q.2.23-26; G.5.12
1057-K.2.36	5106-K.3.22-23	8928-K.2.35
1578-K.4.12	5107-K.2.43	9808-L.2.24
1579-K.2.32	5675-K.2.34	
4001-L.2.13	5705-I.5.12	
4030-K.2.41	5746-K.2.2-3	
4142-V.2.26	6115-K.2.5-31	
4510-L.4.3	6300-K.1.1-31	
4968-K.2.42	6341-K.2.4	
5036-L.3.1-15	7132-L.2.2.	

2. Zie bijlage-tabel: 1578, 1579, 4510, 5036, 5746, 6115, 6300, 6341, 7132, 9808. De nauwkeurige datum van de overbrenging van 6300 blijkt uit het TCL Minute book: 10 december 1802. Dit stuk over Franse zaken werd in 1802(!) speciaal uit de kist gehaald vóór alle andere boeken. (Bijlage VI)

3. 22 mei 1815: 4001; vóór 1835: 5106; 18 maart 1848: 5705; 22 december 1843: 5675x; 23 april 1844: 390; vóór 1853: 8428; nog in de negentiende eeuw: 8928 en 1057; 7 juli 1918: 8428(G.2.24-26). Dit laatste nummer stond pas sinds 1909 in de 'agelroom.
 4. 4030; dit nummer wel in Abbott opgenomen bleek nog in de 'agelroom te staan en is in juli 1962 overgebracht naar de Manuscript Room. 4965 5107 en 4142 werden door mij opgemerkt en naar de handschriftenkamer overgebracht.
 5. Voor de titelbeschrijving zie catalogi X
 6. Deze notities op fiches zijn tussen die van de uitgaven gevoegd op Fagelnummer.
-

De Pamflettencollectie Fagel 7593 staat in de Fagelroom opgesteld in H.1.1-93, H.2.1-89 en H.3.1-53.¹ De pamfletten zijn alle gebonden in hetzelfde kammarmer met perkamenten rug. Het blijkt vooral uit aantekeningen en enkele namen dat de collectie van verschillende herkomst is.² Op de rug van de stukken komt buiten de signatuur en het veilingnummer een nummering in inkt voor die ook in Fagels Inventaris van politieke tractaaten³ voorkomt. De stukken zijn thans zo opgesteld dat deze nummering in een doorlopende reeks behouden is. Het nummer 58 komt twee keer voor. H.1.58 en H.1.59 hebben dezelfde inhoud. H.1.25 (Fagel-inventaris 26) ontbreekt reeds zeer lang.

Voor een beschrijving van de Inventaris zie men zijn Catalogus I. Zoals daar is uiteengezet is deze inventaris globaal. De erin opgenomen titels zijn zeer beknopt en geven dikwijls meer de inhoud dan de titelpagina van het stuk weer.

Deze collectie is in principe reeds geheel opgenomen in de Printed Catalogue van Trinity College Library.⁴ De erin opgenomen titels zijn, wanneer de auteur(s) van het stuk bekend zijn vrijwel steeds gemakkelijk te vinden in deze gedrukte catalogus. De stukken zonder auteur staan dikwijls op van te voren moeilijk voorspelbare plaatsen. De beschrijving van de titels is kort, maar zeker niet korter dan die door Tiele is gebruikt.

Om na te gaan op welke wijze de Printed Catalogue deze stukken opnam werd door mij een viertal weken aan de beschrijving van een deel van de collectie gewerkt.⁵ Bovendien bood de collectie pamflettencatalogi door mij meegebracht, de gelegenheid om althans voor een deel van de verzameling na te gaan of ze in de catalogi voorkwamen of niet om zodoende een indruk van het gehalte van de collectie te krijgen. Tijdens dit beschrijven was ik bovendien in de gelegenheid te noteren in welke Noord-Nederlandse pamfletten zijn civilitésletter gebruikt was.⁶ Bovendien bleek dat vooral de zestiende-eeuwse pamfletten vele voor de bibliologie interessante gegevens bevatten, waarvan eveneens notitie werd gehouden.⁷

Tijdens de beschrijving bleek dat het hanteren van een aantal catalogussen als bibliografie zeker bezwaren heeft. In de eerste plaats vormde de wijze van beschrijving in de verschillende catalogi een probleem. Hoe beknopter de beschrijving immers, hoe meer kansen er bestaan om twee in wezen verschillende pamfletten onder één nummer onder te brengen, omdat de korte beschrijving met beide titels overeenkomt. Het hanteren van een set catalogi brengt bovendien het risico, mede op grond van bovengenoemde beknopte beschrijving, dat men zijn keuze op een nummer in catalogus A laat vallen terwijl het in catalogus B beschreven pamflet is dat de voorkeur zou moeten verdienen. Confrontatie van het door middel van de catalogus geïdentificeerde exemplaar met het in werkelijkheid door de catalogus beschreven exemplaar kan uiteindelijk pas de beslissing geven of het stuk nu ook inderdaad is wat men denkt.

Hierbij komt dat de catalogi onderling verschillen in het geven van collaties en dat fouten die men eigenlijk alleen maar kan vermoeden omdat het stuk waarvan beschreven is niet aanwezig is ter controle, veelvuldig voorkomen.

Het resultaat van de identificering van ieder pamflet wordt een compromis. Ik koos die titelbeschrijving die geheel aan de titel van het te identificeren stuk beantwoordde, zonder verder nog het gehele apparaat door te nemen met de bedoeling om het te wijzen.

Bij voorkomen van varianten tussen beschrijving en titel was ~~voorzicht~~ waarschijnlijk op fouten in de beschrijving terug te brengen waren keek ik na, of zich nog een tweede beschrijving van hetzelfde stuk ^{voordeed} en noteerde de variant wanneer die een of meer woorden bedroeg. In de praktijk leverde deze wijze van beschrijven het geruststellende resultaat dat dubletten onder eenzelfde nummer terecht bleken te komen.

Ik moge de titels die in de pamflettencatalogi voorkomen en waarvan ik een nummer heb genoteerd steeds onder het voorbehoud geven dat het stuk zelf nog gezien dient te worden voor definitief ~~mit~~ uitsluitsel.

De overige pamfletten beschreef ik uitgaande van de handleiding van Dunkin, How to catalogue a rare book (Chicago-Illinois 1951 (ALA-publication)). De beschrijving is uiterlijk. Ik heb niet eerst een bibliografisch onderzoek ingesteld naar elk te beschrijven stuk om op die wijze te trachten vast te stellen of er druktechnische bijzonderheden waren die het te beschrijven exemplaar qua tekst zouden hebben kunnen beïnvloeden. Zo zijn cancels en half-sheetimposition mij hoogstwaarschijnlijk steeds ontgaan. Ik heb getracht een beschrijving te geven die uitgebreid genoeg is om identificatie in eerste instantie (zonder het stuk zelf te zien) met een eventueel in Nederland voorkomend stuk mogelijk te maken; ~~daarbij dient de collatieformule als eerste inzicht in omvang en opbouw van de tekst.~~ De beschrijving wil echter in de eerste plaats catalogus (herkenningsmiddel) en geen bibliografie (identificatiemiddel) zijn.

Van Fagel 7593 werden beschreven: H.1.1-67 en H.3.7-14.

De pamfletten uit de laatste bandel van de eerste reeks dateren uit ca. 1613. De pamfletten zijn ongeveer chronologisch gerangschikt. Vooral in de zestiende eeuw werden pamfletten gevonden die niet in de Pamflettencatalogi bleken te zijn opgenomen.⁸ Toch moet men juist daarvan vaststellen dat het in de meeste gevallen gaat om ordonnances, placcaten en lijsten die om hun inhoud principieel in de grootste ^{pamfletten-}catalogi niet zijn opgenomen. ~~een beperkt aantal van de niet in de pamflettencatalogi opgenomen stukken is bovendien niet eens pamflet.~~

Tijdens het catalogiseren bleek, dat de Printed catalogue Plano's principieel overslaat. Dat zij verder vrijwel alles opneemt, maar zich zo nu en dan vergist.⁹ Deze collectie pamfletten ^{is} was voor het grootste deel bekend en bevat stukken van een min of meer officieel karakter. Onder dit laatste laatste versta ik dat er in vergelijking met Knuttel bijvoorbeeld opvallend weinig wonderverhalen, voorspellingen, smaadstukken etc. tussen de stukken worden gevonden.

Van de serie H.3.7-14 werd een beschrijving gemaakt tot en met 1618. Ik besloot dit te doen omdat juist uit de tweede helft van de zestiende eeuw het meeste stukken tevoorschijn kwamen die niet bekend waren in de pamfletten-catalogi. ~~Het totaal aantal stukken dat onbekend bleek uit deze periode is echter niet groot.~~

Tenslotte werden enkele bundels beschreven waarin een aantal door de Printed catalogue niet beschreven plano's. Verder werden bundels beschreven die literaire teksten bleken te bevatten. De bundels werden in enkele gevallen geheel beschreven. In andere gevallen werd alleen de literaire ~~stukken beschreven.~~¹⁰

Van Fagel 7594 (I.I.1.1-³⁵~~11~~) werden de eerste elf bundels beschreven. Deze pamfletten bleken ~~gmx~~ niet genummerd en ook niet in de Printed Catalogue opgenomen. Ook deze serie is chronologisch geordend. Ze bleek in Dublin te zijn gebonden. De veilingnummers op de rug zijn op de rug in Dublin aangebracht. Deze serie werd tot en met het jaar 1672 beschreven. De pamfletten bleken over het algemeen al bekend.

De serie 7595 werd niet ^{door mij} beschreven. Ze bleek stukken te bevatten uit de jaren 1742-1768. Totaal zijn 168 stukken in deze serie opgenomen. Wel is een notitie gemaakt van die stukken die niet in de Printed catalogue zijn opgenomen.

De bundel 7596 bleek een aantal pamfletten betreffende de Amsterdamse kwestie van ca.1650 te bevatten. Een tweetal pamfletten stond niet in de Nederlandse pamflettcatalogi. Deze hele bundel is niet in de Printed Catalogue opgenomen. Ze werd door mij beschreven.

In totaal werden ongeveer 1700 pamfletten beschreven. Er werd één postincunabel gevonden die niet in de pamflettcatalogi voorkomt.¹⁰

Aantekeningen

1. Zie bijgaand opstellingschema.
2. Bijvoorbeeld H.1.1.35; vanden velde; H.1.6.11 Reefenius; H.1.15: Matthijs Wyer; H.1.18.6: Joachim van Lycxt; H.1.23.14: opdracht aan Johannes vanderbeke en verschillende andere, opgenomen in de bijlage III van 'De geschiedenis vóór 1800'. (Bijlage I, p.5)
3. Zie hoofdstuk Catalogi I.
4. Zie hoofdstuk Catalogi XI.
5. De beschrijving geschiedde op dubbelfoliovellen en vormt een stand-catalogus van het beschreven deel van de collectie.
6. Deze notities, ten behoeve van Dr H. Vervliet, adjunct-conservator van het Museum Plantin-Moretus die een studie over deze letter voorbereidt: De civilitéletter bleek voor te komen in:
W.583, Kn.697, 809, 681, 702, H.1.3(30), H.1.10(5), H.1.15, Kn.621, 1771, T.287, Kn.767, 814, T.1388, H.1.37(7), Kn.4975, 3249, H.1.43(47), Kn.1556, Kn.1878, 1862, 1848, 1841, 1876, 1879, 3196, 1245 (totaal 27 stuks).
7. Op fiches genoteerd.
8. Hiervan zijn uit Noord-Nederland afkomstig:
H.1.1.12 Waerschouwinghe aen de stad van Ghendt. Dordr. Petr. Verhaghen 158
H.1.2.40 Ordonnantie teghen de oproerighe propooste, Antwerpen en Haarlem 1583.
H.1.3.5 Een corte beschouwinghe van alle aen-slaghen voor Haerlem. Delft 1574.
H.1.3.16 (=H.1.1.12).
H.1.3.30 Cronyck. Almanach ofte journael ... mdlxxxv. Ams. Corn. Claeszoon (1585)
H.1.3.31 Articulen ende conditien vanden Tractate ... Gouda, Jasper Tournay (1585)
H.1.3.40 Placcaet van de generaele staten... Delft Aelb. Hendricx. 1586.
H.1.17.16 Nieuwe tydighe van de aencomste eens wilden mans. Amsterdam Corn. Claeszoon 1582.
H.1.17.22 Explanatio veri ac legitimi iuris Lugd. Bat. Chr. Plantijn 1585.
H.1.24.18 Placcaet des Coninx. Haarlem, Gillis Rooman (1585)
H.1.24.20 Seker nēumaren vande wonderlicke reductie der kercke Godts. Dordr. J. Canin 1585
H.1.24.33 Placcaet van de generaele Staten, Utrecht, Jan Corneliszoon 1587.
H.1.25.1 (= H.1.17.22).
H.1.28.3 Cort verhael vanden ... oorloghe, Delft. Bruyn Harm. Schihckel 1589.
H.1.28.7 Iustificatie ... van den Coninck van Vrancke-rijck. Dordr. J. Canin 1589.
H.3.7.32 Plackaet .., Middelburg, Rich. Schilders 1587.
9. ~~H.3.7.1. Zie Doorgenomen boeken: Postinonabelen~~
Zie hiervoor ook: Inleiding p. I-II, en noot 11.
10. Zie hiervoor: Doorgenomen boeken.

10) Niet genummerd, en dus ook niet in de Printed catalogue opgenomen bleken:

- P.16.19: 8', 8''
- H.1.2: 28', 35'
- H.1.5: 21'
- H.1.11: 1'
- H.1.13: 11', 13'
- H.1.17: 21'
- H.1.18: 24'
- H.1.24: 48', 50'
- H.1.27: 28'
- H.1.28: 18', 18'', 30'
- H.1.32: 3'
- H.1.34: 15'
- H.1.35: 6'
- H.1.40: 1', 2'
- H.1.44: 7', 12', 12'', 13', 14', 15'
- H.1.45: 1'
- H.1.50: 5'
- H.1.52: 1'
- H.1.60: 9'
- H.1.64: 4'
- H.1.66: 6', 6'', 7'
- H.2.81: 2', 7', ~~7''~~ 7'', 7''', 7''''', 9', 9'', 10', 10'', 10''''',
10''''', ~~10''''~~ 10''''', 12'', 12'', 14', ~~14''~~ 14''', 14''''',
15', 15'', ~~15''''~~ 15''''', 15''''', 15''''', 15''''''', 15''''''', 15''''''',
15''''''', ~~15''''~~ 15''''''', 15''''''''',
- H.3.7 : 26'
- H.3.9 : 23', 37', 37'', ~~37''''~~ 37''''', 37''''', 37''''', 37''''''',
37''''''', 38', 38'', 38''''', 41'
- H.3.10: 17'
- H.3.12: 20'
- H.3.13: 23'
- H.3.14: 9'

Op een totaal van 76 doorgenomen bundels bleken 77 stukken niet gecatalogiseerd. Hierbij dient echter te worden aangetekend dat H.2.81 een uiterst exceptioneel geval vormt. Deze soort bundel komt verder niet voor. Wanneer dit geval uitgeschakeld wordt blijkt dat op een totaal van 76 bundels 50 stukken zijn overgeslagen.

!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!

Doorgenomen boeken Chapter IX

In de Fagelbibliotheek werden buiten de in banden¹ gevonden incunabel-fragmenten en een ~~ongevonden~~^{opgesneden} vel van een octavo-incunabel² geen incunabelen gevonden die niet voorkwamen in de catalogus van Incunabelen door Abbott³) uitgegeven. In de Fagelbibliotheek bleken aanwezig: Abbott 119, 434, 460 en 428 (deze laatste niet als zodanig in de index van Abbott aangeduid). Dit zijn respectievelijk Fagelnummers 2968, 2394, 4690 (=CA.1479) en 691. De Plutarchus-editie (Janson, Venetie, 1478) is op perkament gedrukt en is met de hand geillumineerd. In Abbotts catalogus zijn 8 van de elf afbeeldingen aan deze uitgave gewijd.

Postincunabelen werden gevonden in de collectie Pamfletten 7593. Hierbij bleek dat alleen H.3.7(1) niet in de pamfletten-catalogi was terug te vinden.⁴ Er bleken buiten de pamfletten nog een aantal postincunabelen aanwezig in de Fagelverzameling.⁵

Veilingcatalogi in en buiten de Fagelbibliotheek werden genoteerd in verband met de in het Instituut voor Nederlandse Taal- en Letterkunde in opbouw zijnde Bibliografie van Nederlandse boekveilingcatalogi. In de Fagelcollectie waren dertien boek-veilingcatalogi aanwezig, waaronder verschillende met alle prijzen bijgeschreven.⁶ Buiten de Fagelcollectie trokken de volgende catalogi vooral mijn aandacht:

- P.nn.12.2 Catalogus librorum quos vel excudit Commelinus, vel quorum exemplaria ad se recepit. Accedunt libri Mss.E Bibliotheca eius. Ex bibliopolo Commeliniano 1599. 8vo. 44 pp.
- P.nn.12(3) Librorum tabernae et officinae Henrici Petrinae, per Henricum Petri, et Sebastianum Henrici Petri, Fil.editorum, Index, usque in praesentem annum. 1606. Basiliae.
- P.nn.12.4 Tituli librorum typis et sumptibus Voegelinorum Lipsensium hactenus in lucem editorum quorum quidem exemplaria adhuc veneunt ... (1604).
- P.11.29 Franciscus Gomarus, Veilingcatalogus bibliothek, Leiden, Elsevier 1641.

Er werden in het geheel ca.30 catalogi beschreven.

Nederlandse literaire teksten werden bij voorkomen genoteerd.

Tussen de Vondeluitgaven bleek geen tekst van enige importantie zich voor te doen.

Tussen de Pamfletten bleken de volgende Hoofd-edities te vinden:

Seneca, tweede druk, Gerard van Velsen, eerste druk, Granida eerste en tweede druk, Achilles en Polyxena, eerste druk, Ware-nar, eerste druk.

Verder werden gevonden:

S.Coster, Rycke-man, Amsterdam 1621 H.2.37.16

G.A.Bredero, Stomme Ridder, Amsterdam 1620

Lyck-dichten, s.d. s.l. (achteruit de verzamelde werken?)

Moorsje, Amsterdam 1617

Ionkwijs, Hedendaagse Venus, Dordrecht 1641

Spel van Tijsken van der Schilden, Amsterdam 1642

Jan Vos, Klucht van Gene, Amsterdam 1657.

Klucht van de koeck-vreyer. Amsterdam 1659.

Klucht van de koeck-vreyer, Amsterdam 1659

De ziecke gravin, 1637

Belegering en ontsetting der stadt Leyden, Amsterdam 1669

Verder werden doorgenomen:

- 3447 - I.I.4.54-55: Twee recueils waarin zeer veel kleine publicaties waarvan bleek dat verschillende waren overgeslagen in de Printed catalogue. Het nummer na nr ~~16~~ 16 in 55 is een fragment uit een incunabel, onopengesneden.
- 2803 - I.I.4.56: Een recueil, horende bij de twee vorige. Nr 13 is een incunabel of postincunabel: Petrus de Abano, De remediis venenorum (geen titelpagina).
- 2985 - D.4.21 Bundel Grotiana
- 6831 - T.9.20 Beschrijving van de los voorin liggende Ms.-stukken
- 7615 - I.7.69 Een recueil muntoeken
- 9611 - G.11.86 Reisbeschrijvingen
- z.n. - E.1.34 Een bundel nieuwgebonden plano's, in 1908 geplaatst.
- z.n. - P.16.19 Een bundel met zeer gevarieerde inhoud.

1. Zie hiervoor p.24: Fragmenten oud handschrift en incunabelen in rug en platten voorkomende.
2. 3447- II.4.55: zie pagina 36. Bij de aantekeningen over dit fragment een fotocopie van één van de bladzijden.
3. T.A.Abbott, Catalogus of fifteenth-century books in the Library of Trinity College, Dublin, with a few from other collections. (with illustrations) Dublin, London etc. 1905.
4. 2. Coördinatieën statuyten / en edict een doorluchtigē en onuerwonnē. *AN* Carolus de vijfde (4 okt.1511). Brussel, Harck cartens, (1511)
(=NK)
5. NK 518 (Pag.2094); NK 659 (Pag.6910); NK 978 (Pag.3414); NK 764 (Pag. 2761); NK 917 (Pag.2761); NK 1768 (Pag.2416); NK 1827 (Pag.2761) en; NK 2208 (Oaen Pagelnummer: G.13.116) (Zie Afbeelding D). Alleen van het laatste nummer is een provenance gegeven: 'dit boeck hoert de boelstem / cōuēt vā bethlēs bute wt/recht'. Dit laatste boek is ook defect. De ontbrekende tekst is met de hand bijgeschreven. Of een in 2803 (I.I.4.56) gevonden oude druk (zie p.36) een Nederlandse uitgave was kon ik niet uitsmaken.
6. Job, de wit, vordr.1701; Johannes huldekeoper, Amst.1704; Petrus rrascius, Amsterdam 1704; Albertus Bentos, Amsterdam 1702; Bibliotheca Mulisiana; idem, tekeningen, 1736; Bovendien kwam tevoorschijnen catalogus in twee delen Pierre van damme, met alle namen en prijzen. Of dit een achttiende dan wel negentiende-eeuwse uitgave is dient nog te worden vastgesteld.

Worth's Library Chapter I

Deze bibliotheek is ondergebracht in Stevens' Hospital, Dublin. De achttiende-eeuwse Dublinse geneesheer Edw. John Worth liet zijn bibliotheek, die een algemeen karakter heeft, na aan dit ziekenhuis. De Board Room werd voor de collectie ingericht. Volgens testament werden drie catalogi van de bibliotheek geschreven, waarvan een exemplaar in JCL, een exemplaar in Marsa's library en een exemplaar bij de collectie zelf berust.

De bibliotheek staat opgesteld in een vrij donkere, niet vochtige ruimte waar de zon niet binnenkomt en is in van glazen en houten deuren voorziene kasten en kastjes geborgen. De boeken zijn wegens de wijze van bewaring en vanwege het geringe gebruik dat ervan is gemaakt in een opmerkelijk goede staat overgeleverd.

De tegenwoordige bibliothecaris, professor Widdess (Royal College of Surgeons, 123 Stephens Green) werkte een provenance-documentatie op kaarten uit door middel waarvan het zonder moeite mogelijk was als vroegere bezitters (Nederlands) te noteren:

Henrik ter Borch	zes boeken
Albert Bentes	zess zess boeken
Janus Broukhusius	twee boeken
Constantijn Huygens	twee boeken
Janus Gruterus	een boek
Petrus Deinoet	drie boeken
Theod. Jansz. ab Almeloveen	twee boeken
Johannes van Horne	een boek
Hu. Bor	1 een boek
Rembertus Dodonaeus	een boek
H. V. Harisbeek	een boek
Faau	een boek
B. de Wassenar Houw	een boek
Witsius Witsius	een boek
Arckerius	een boek
H. Bornius	een boek
Cl. Salmasius	een boek

Professor Widdess heeft bovendien een documentatie opgesteld waaruit blijkt welke zestiende en 15de-eeuwse uitgaven in de bibliotheek aanwezig zijn.

Nederlandse Incunabelen: Boecius, ed. Joh. de Westphalia 1487. fol.
 voorin: iste liber pertinet Carthusien in ruremunda
 continentur in eo liber ~~hujus~~ boecij de consolacione ~~hujus~~
 philosophice sua coincidento(?).

Nederlandse Postincunabelen:

Aurelius Cornelius Celsus, Den Haag, per Joan. Sec. 1528 8vo RK?
 Gargantua, Vorsterman, Antwerpen. 1537 4to (Niet in RK, doch
 aan Mej. Dr. Kronenberg bekend)
 Iuvenius Historia evangelica, zonder drukker, Antwerpen 1538

aantal

Uit deze documentatie blijkt eveneens dat een ~~aantal~~ boeken uit de tweede helft van de zestiende eeuw (Noord-Nederland) zich in de Worth-bibliotheek bevindt.

Een serie Vossius-uitgaven is aanwezig, blijkens een notitie van de vader van Edward, John Worth, in Amsterdam gekocht ca. 1659. Er komen geen handschrift-aantekeningen in voor.

Tenslotte bleek in Worth's Library een vijftal Nederlandse veilingcatalogi aanwezig waarin Worth aantekende welke boeken hij uit deze veilingen had willen hebben en ook welke boeken hij tenslotte verworven had, dit laatste met vermelding van prijs. Professor Widdess maakte ook hier een documentatie van waaruit blijkt dat van:

Bibliotheca Uylenbroeckiana	176 uitgaven	veiling: Amsterdam 1729
Bibliotheca Marckiana	51 uitgaven	Den Haag 1727
Bibliotheca Hartsoeckeriana	21 uitgaven	Den Haag 1727
Bibliotheca Arkeliana	6 uitgaven	Rotterdam 1725
Bibliotheca Hulsiana	55 uitgaven	Den Haag 1730

aanwezig zijn. Professor Widdes maakte een concordantie tussen veilingnummer en signaturen. ~~Inknotities~~ De veilingnummers over *hele* genoteerd.

Onderzoek werd gedaan naar sporen die kenmerkend zouden kunnen zijn voor de verschillende bibliotheken. Het bleek dat in de boeken uit bovengenoemde collecties geen geschreven eigenaars-naam, geen ex-libris of wapenband voorkwam. Bij onderzoek naar de marokijn-banden bleek dat de Bibliothe ca Marckiana en de bibliotheca Uylenbroeckiana banden hadden die zich duidelijk van elkaar en van de overige marokijn.-banden onderscheidden. De Uylenbroeck-uitgaven waren niet alleen aan deze band maar ook aan een ~~markering~~ in de linkerbenedenhoek van het voorplat voorkomend veilingnummer in potlood duidelijk te onderscheiden van de overige boeken. De Bibliotheca Arkeliana bleek herkenbaar aan een op de binnenzijde van het achterplat bovenaan geschreven inktnotitie (bijv.:) 1725 May 22 kost k. De overige bibliotheken bevatten boeken die zich niet van elkaar lieten onderscheiden.

~~Inknotities~~

Herhaaldelijk vielen ons bij het doornemen boeken in handen waarop het oude veilingnummer nog was geplakt: Bovenaan de rug op ~~de~~ een rechthoekig etiketje van geringe afmetingen (papier) was het veilingnummer in inkt genoteerd:

Hartsoecker p.280, nr.960

Marckiana fol.278, 4to.169, 8vo. 19.

Uylenbroeckiana 562, 1556 (gecombineerd dus met het veilingnummer in voorplat)

Over de Uylenbroeck-veiling is een brief van Wetstein en Smith aan Worth overgeleverd waaruit de aankoop door Worth van boeken uit deze verzameling blijkt. Bovendien blijkt hier dat Uylenbroeck-boeken door Worth werden aangekocht ten behoeve van Claud.Gilbert, wiens bibliotheek thans in Trinity College Library is ondergebracht

De Usher-bibliotheek, opgesteld in de Long Room van Trinity college Library, is recentelijk voor het grootste deel herbonden. Hierbij zijn waarschijnlijk provenance-spooren op grote schaal vernietigd. In de boeken zelf is op een enkele uitzondering na vrijwel geen eigenaarsspoor meer te ~~xx~~ vinden. In deze bibliotheek controleerde ik een serie oude dissertaties om deze te laten fotograferen ten behoeve van Dr S. van der Woude te Amsterdam. Een tweetal zeer oude Leidse dissertaties werd door mij bij die gelegenheid gevonden. Deze gegevens zijn inmiddels aan Dr. van der Woude doorgegeven.

De Vossiana-handschriften in TCL werden op verzoek van Drs Rademakers te St. Oedenrode doorgenomen en aantekeningen hierover werden gereedgemaakt aan ~~xxx~~ zijn inmiddels aan Pater Rademaker toegezonden. De Vossius-uitgaven van vóór ~~18~~ 1649 werden door mij doorgenomen op handschriftelijke aantekeningen. In uitgave De histor. lat. libri tres (Lugd. Bat. 1627) (Bibliotheca Usseriana) bleken oude aantekeningen voor te komen. (BE.f.14). In de bibliotheek van Claud. Gilbert (Tf. nn. 66) komt een Velleius Paternulus ed. Vossii 1639 voor 'Ex dono authoris'. De provenance was niet na te gaan.

Deze laatste collectie, die volgens een mededeling van Professor Widdess rijker moet zijn dan Worth's Library heeft uiterlijk bijzonder te lijden van het zonlicht. ~~xxx~~ Een inspectie van nog geen kwartier leverde niet minder dan 24 banden op uit de bibliotheek van Bignon. Verder blijkt de collectie een aantal veilingcatalogi te bezitten aan de hand waarvan Gilbert zijn ~~xxxx~~ boeken heeft aangekocht.

De bibliotheca Marckianacatalogus is aangestreept op 84 nummers (door mij overgenomen)

De Catalogus Uylenbroeck bleek te zijn aangestreept bij 151 nummers.

De Catalogus Bacalar, Marquis de S. Philippe bleek 187 aangestreepte en door mij eveneens genoteerde nummers te bevatten. Dit waren de drie enige Nederlandse aangestreepte catalogi. Wat er verder nog in deze bibliotheek zou kunnen schuilen kon door mij niet worden nagegaan door gebrek aan tijd.

Tijdens het verzamelen van materiaal tot het vaststellen van de provenance van boeken in de Fagelbibliotheek werd ook een onderzoek ingesteld naar de in deze verzameling aanwezige banden. Onder de rood-marokko-bandensonderden zich enkele kleinere groepen af die door wijze van versiering verbonden konden worden en die zich van de overige rood-marokko-bandens onderscheidend.

Door middel van rubbing-schetsen en verdere aantekeningen werden hoofdtrekken van de wijze van binden vastgelegd. Ik stelde mijzelf de vraag of deze bandens kenmerkend zouden kunnen zijn voor een kleine selectie boeken binnen de bibliotheek die de voorkeur van één of meer van de Fagels kon hebben gehad. Heel waarschijnlijk leek mij dit bij nader inszien toch niet. Naast de in marokkijn gebondene bleken boeken met een gelijkwaardige inhoud van dezelfde uitgever voor te komen die volstrekt niet opvlelen door de band. De vraag van nu of hier wellicht sprake kon zijn van een halverwege gestaakte onderneming of dat één van de Fagels een eigen op speciale wijze gebonden collectie had binnengebracht in de grote bibliotheek. Hiernaast was het echter mogelijk dat deze bandens niet door de Fagels zelf waren aangebracht maar door een anderen, een vroegere eigensar. Tenslotte diende nog rekening te worden gehouden met het feit dat het hier wel eens zou kunnen gaan om een min of meer algemene winkelband; in dit laatste geval was een scherp omlijnd resultaat van provenance-onderzoek eigenlijk nauwelijks te verwachten.

Op al deze vragen kon ik op dat moment echter geen antwoord geven en ik besloot het bij de notitie te laten, zoals ook in andere gevallen bij het Fagel-onderzoek is gebeurd. Het zoeken naar een oplossing werd dus tot later datum uitgesteld.

Een toevallig aan Worth's Library, Steevens Hospital Dublin, afgelegd bezoek leverde onverwacht de sleutel tot de oplossing van het probleem. Dit was in de eerste plaats mogelijk omdat de bibliothecaris van de collectie, Professor Widdess een bijzonder uitgewerkte documentatie van provenance-toegangen tot zijn collectie heeft opgebouwd. Dank zij deze documentatie was het mogelijk die boeken uit de collectie van Worth te lichten waarvan Professor Widdess dank zij overgeleverde geannoteerde catalogi de provenance had kunnen vaststellen. In Worth's Library bleken onder meer boeken aanwezig te zijn uit de collecties van Huls, Uyenbroek en Van der Marck. De in rood gebonden boeken uit de collectie Van der Marck herinnerden onmiddellijk aan de in de bibliotheek van de Fagels gevonden bandens-groepen. Een onderzoek naar alle marokkobanden uit Nederlandse collecties in Worth's Library werd nu ingesteld, terwijl steekproeven werden gedaan tussen de bandens uit buitenlandse collecties daar aanwezig. Het bleek dat de ~~xxx~~ marokko-bandens uit de Bibliotheca Marckiana op een wijze waren verzorgd die verder beslist niet ~~werd~~ gevonden in Worth's Library. ~~xxxxxxx~~ Van deze bandens werden door ons rubbings gemaakt, die werden vergeleken met de in de Fagelbibliotheek gevonden bandens. Het bleek dat een aantal hoofdgroepen zich onderscheidend met van deze hoofdgroepen af te leiden varianten. Toen nu dus dit verband was vastgesteld werd van alle gevonden bandens uit de Fagelbibliotheek gecontroleerd of ze dan ook inderdaad in de Marckiana-catalogus voorkwamen. Alle titels bleken voor te komen in deze catalogus. Bovendien bleek bij iedere gevonden titel te staan aangekend dat het boek in(rood)marokko gebonden was.

Het viel bij dit onderzoek op dat banden waarvan slechts op subjectieve gronden overeenkomst met de Marckianabanden was vast te stellen nimmer in de Marckiana-catalogus werden ~~ter~~ gevonden.

Trinity College Library leve de ook buiten de ⁺agelbibliotheek een bijdrage tot de vooronderstelling dat Van der Marck eigen banden gebruikte. De collectie van Claud. Gilbert, tijd- en stadgenoot van Worth, staat opgesteld in de Long Room van Trinity College Library, ernstig aangetast door verworing en stof. Het exemplaar van de catalogus van de Bibliotheca Marckiana uit deze collectie heeft strepen bij een groot aantal nummers. Tijdens een steekproef tussen de boeken van Gilbert kwamen spoedig banden tevoorschijn die weer geheel beantwoordden aan de kenmerken van de Van der Marck-boeken in marokko. Vergelijking van de titels met die in de Marckiana-catalogus was in alle gevallen aan dat de titel in de catalogus voorkwam. Bovendien kwam in alle doorgenomen gevallen steeds een streepje voor in het exemplaar van de catalogus van Gilbert bij het gevonden nummer. Meer dan een steekproef kon dit onderzoek echter helaas niet zijn.

In de kenmerken van de Marckiana-banden meen ik een met voorzichtigheid te hanteren middel te hebben gevonden om boeken uit deze collectie te herkennen. Men diene er echter steeds op bedacht te zijn dat er is gewerkt met een tamelijk beperkt materiaal.

GROEP A (1)

Rood marokijn over bord, gestempeld met goud.

Op beide platten langs de vier ~~XXXXXXXXXX~~ kanten een rand met vogels tussen wingerdranken en bloemen. Aan de kopzijde van elke rug een wit-perkamenten etiket waarop in calligrafische drukletter de titel van het boek. Vergulde snede. Veelkleurig kammarmer aan de binnenzijde van de platten en tegen de rectozijde van het eerste voorschutblad en de versozijde van het eerste achterschutblad geplakt. Zie afbeelding I

In Worth's Library waren op deze wijze gebonden:

L.5.23 = Marck.4to.409

K.8.11 = Marck.8vo.109

M.1.9 = Marck.8vo.594

C.6.15 = Marck.6vo.1327

D.6.22 = Marck.8vo.13064

In de Fagelbibliotheek waren op deze wijze gebonden:

Fag.2289 = Marck.8vo.621

2508 = 8vo.801 (2 delen)

5048 = 8vo.1509

4369 = 4to.685

5611 = 4to.831

6251 = 4to.897

8573 = 8vo.2149

8777 = 8vo.1237

Variant A1

In de Fagelbibliotheek bleek een band voor te komen die op dezelfde wijze was versierd maar waarbij op de rug geen wit-perkamenten etiket voorkwam. Het boek kwam in de Marckiana catalogus voor:

Fag.5847 = Marck.4to.597.

Variant A2

In de Fagelbibliotheek alleen werd een tweetal banden gevonden dat geheel beantwoordde aan bovengenoemde beschrijving met dit verschil dat een afwijkende rand was gebruikt met alleen ranken. Zie afbeelding II.

Fag.6719 = Marck.8vo.879

6260 = 4to.894

1. De gebruikte terminologie werd ontleend aan de tentoonstellingscatalogus door Mr. H.F. Wijnman opgesteld: Albertus "agnus en zijn tijd; zestiende- en zeventiende-eeuwse Amsterdamse boekbanden. (Amsterdam) 1961 (Catalogus Nr.278 van het Stedelijk Museum, Amsterdam) en aan: J.C. Blankenstein, "achinaal boekbinden, handboekbinden, ... etc. Nijmegen (1951). (Algrafische Serie Nr.8).

Variant A3

In de Fagelbibliotheek alleen werd een tweetal banden gevonden dat geheel beantwoordde aan bovengenoemde beschrijving met dit verschil dat een afwijkend rand was gebruikt met ranken en bloemen. (Zie Afbeelding III)

Fag.5721 = Marck.4to.395

6560 = 4to.173

Variant A4

In Worth's library en in de Fagelbibliotheek werden banden gevonden die in twee opzichten niet overeenkwamen met de bovengenoemde beschrijving. De randen bevatten dezelfde motieven: bloemen, wingerdranken en vogels, maar wijken af. Op de rug komt geen wit perkamenten etiket voor. (Zie Afbeelding IV)

Worth A.5.19 = Marck.4to.150

Fag.5837 = 4to.903

Variant A5

In de Fagelbibliotheek alleen werd een band gevonden die in twee opzichten afweek van de bovengenoemde beschrijving. De rand was met vogels en bloemen, onderbroken door huisjes. Op de rug ontbrak het wit-perkamenten etiket. (Zie afbeelding V)

Fag.2693 = Marck.8vo.2145.

Een overgangsvorm tot de volgende groep vormt de alleen in de Fagelbibliotheek gevonden band:

Variant A6

Deze band wijkt in twee opzichten af van de boven beschrevene af: De rand wijkt af: ze is hier smaller en versierd met ranken waarin bloemknoppen, bloemen en eigels. Ook hier geen perkamenten rugetiket. (Zie afbeelding VI)

GROEP B

Rood marokijn over bord, gestempeld met goud.

Op beide platten een versiering van twee randen; tussen de beide randen op de hoeken van de binnenste rand losse stempels. Kanden met bloemen en knoppen in ranken. Vergulde snede. Grijsblauw kammer aan de binnenzijden van de platten et tegen de rectozijde van het eerste voorschutblad en de versozijde van het eerste achterschutblad geplakt. (Zie afbeelding VII)

In Worth's Library waren op deze wijze gebonden:

- Worth A.7.3* = Marck.8vo.494
- K.7.6 = 8vo.768
- A.7.4 = 8vo.743
- L.7.3 = 8vo.1931

In Fagelbibliotheek waren op deze wijze gebonden:

- Fag.2295 = 8vo.513
- 8479 = 8vo.672
- 2715 = 8vo.161

Variant B1

In de Fagelbibliotheek alleen werd een tweetal banden gevonden dat geheel beantwoordde aan bovengenoemde beschrijving maar waarin op de hoeken van de binnenrand een afwijkend stempel werd gebruikt: (Zie afbeelding VIII)

- Fag.2411 = 4to.588
- 6296 = 4to.221

Variant B2

In de Fagelbibliotheek alleen werd een band gevonden waarin geen kempapier maar blanco papier was gebruikt voor de voor- en achterplaten en waarbij het eerste en laatste schutblad niet waren geplakt. Op de hoeken van de binnenste rand een afwijkend stempel. (Zie afbeelding IX)

- Fag.6526 = 4to.865

Variant B3

In Worth's Library alleen werd een band gevonden waarin de lay-out afweek van de boven beschrevene. In het midden van voor- en achterplat is een vignet (los stempel) gestempeld. De randen zijn forser dan die onder B genoemd, maar bevatten dezelfde elementen. De vignetten op de hoeken zijn eveneens afwijkend (Zie afbeelding X)

In de Fagelbibliotheek werden geen banden gevonden die identiek waren met B3, maar wel kwamen twee banden tevoorschijn die afweken in kempapier (hier vealkleurig) en vignetten:

Variant B3.1

- Alleen in de Fagelbibliotheek (Zie afbeelding XI)
- Fag.5386 = 8vo.801

Variant B3.2

- Alleen in de Fagelbibliotheek (Zie afbeelding XII)
- Fag.8502 = 8vo.1236

Ext

Variant B4

Zowel in de Bibliotheca Worthiana als in de Fagelbibliotheek komt een band in folioformaat voor waarvan de lay-out overeenkomt met de onder B3 gegeven omschrijving. In afwijking hierop is het middenstuk gevormd door een roosvormig stempel waaromheen met een zestien maal afgedrukt wigvormig stempel bloembladen zijn gestempeld. Het middenstuk vormt op deze wijze een ronde bloem. Het exemplaar in Worth's Library heeft veelkleurig kampapier aan de binnenzijden van de platten en op de eerste schutbladen. Het exemplaar in de Fagelbibliotheek is niet in rood, maar in geelbruin marokke gebonden en heeft grijsblauw kampapier. De stempels op de hoeken van de binnenranden wijken in het Fagel-exemplaar af.

Worth O.3.20 = Marck.fol.258 (Zie afbeelding XIII)

Fag.2923 = fol.258 (Zie afbeelding XIV)

GROEP C

Rood marokijn over bord, gestempeld met goud.

Op beide platten een versiering van twee lijsten, de buitenste bestaande uit een rand met ranken waartussen knoppen en dravende henden en de binnenste bestaande uit een dubbele rechte lijn (fileet). Tussen de beide lijsten op de buitelhoeken van de binnenste lijst een stempel. Veelkleurig kammarmet op de binnenzijde van de beide platten en tegen de rectozijde van het eerste voorschutblad en de versozijde van het eerste achterschutblad geplakt. Vergulde snede. (Zie afbeelding XV)

In Worth's library was op deze wijze gebonden:

Worth b.7.4 = 8vo.253

In de Fagelbibliotheek was op deze wijze gebonden:

Fag.5059 = 8vo.1508.

Variant C1

In de Fagelbibliotheek alleen werd een band gevonden die met bovengenoemde beschrijving overeenkwam, maar die in stempeling en in de buitenrand (hier breder, met ranken, waartussen huisjes) afweek: (Zie afbeelding XVI)

Fag.4688 = 4to.205

Variant C2

In Worth's library alleen werd een band gevonden die met bovengenoemde beschrijving overeenkwam maar waarin een afwijkende rand (smaller dan die van C1) voorkomt met bloemen en knoppen tussen ranken. Op de plaats van de hoekvignetten staan hier kransen. (Zie afbeelding XVII)

Variant C3

In de Fagelbibliotheek alleen werd een band gevonden die veel overeenkomst vertoont met de onder C2 genoemde. De buitenlijst wordt gevormd door een rand met ranken en knoppen, aan weerszijden met een lijn afgezet. Aan de binnenzijde van de rand een smalle rand kantwerk. Het kammarmet is hier alleen aan de binnenzijde van de platten geplakt.

(Variant C3)

Fag.2929 = Marck.4to.151.

GROEP D

Rood marokijn over bord, gesterpeld met goud.

Op beide platten een versiering van twee lijstgen, elk bestaande uit twee dikke rechte lijnen (fâleten). Tussen de buitenste en de binnenste lijst op de buitenhoeken van de binnenste een stempel. Aan de binnenzijde van voor- en achterplat en op de rectozijde van het eerste voorschutblad en eerste achterschutblad dorso is kammarmer geplakt waarin de kleuren rose , ~~xxx~~ blauw, oranje en geel. (Zie afbeelding XIX)

Worth n.3.1 = Svo.391

Variant D1

Een geheel met D overeenkomstig type werd in de Fagelbibliotheek niet gevonden. Deze variant heeft afwijkende hoekstempels (Zie afbeelding IX)

Fag.5836 = Svo.329

Variant D2

Alleen in de Fagelbibliotheek werd een donkerblauw marokijn band gevonden waarin grijsblauw kammarmer was gebruikt, maar die overigens geheel overeenkwam met D1

Fag.9256 = Svo.1671.

In de ~~xxx~~ Worth's Library kwamen tenslotte nog twee marokijnbanden uit de Marckianacollectie voor die geheel buiten het kader van de bovengenoemde groepen vielen en niet typerend leken te zijn voor de collectie.

De banden van Van der Marck zijn intussen lang niet alle van marokijnleer. Een groot aantal boeken bleek in perkament te zijn gebonden. Deze banden bleken zich in geen enkel opzicht te onderscheiden van andere banden in perkament gebonden. Dit onderzoek moet overigens nog worden uitgebreid tot alle banden uit de collectie Marckiana. Ik onderzocht de marokijn-banden alleen als sleutel op de marokijnbanden van hetzelfde type in de Fagelbibliotheek.



